

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษา เรื่อง "พัฒนาการการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทย" นี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งนักการศึกษาและนักวิชาการได้เสนอแนวคิดไว้เป็นแนวทางสำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอในประเด็นต่อไปนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้
  - 1.1 หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา
  - 1.2 ความมุ่งหมายของการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา
  - 1.3 เนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนา
  - 1.4 การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา
    - 1.4.1 หลักการสอนวิชาพระพุทธศาสนา
    - 1.4.2 วิธีสอนวิชาพระพุทธศาสนา
    - 1.4.3 ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา
  - 1.5 สื่อการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา
  - 1.6 การวัดผลและประเมินผลวิชาพระพุทธศาสนา
2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้

เอกสารและงานวิจัยที่นำมาศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทย แต่วิชานี้เดิมเรียกชื่อว่า วิชาจรยา หรือ วิชาธรรมจริยา หรือวิชาธรรมจรรยา หรือวิชาธรรมจารี หรือวิชาจริยศึกษา หรือวิชาศีลธรรม และกลายมาเป็นวิชาพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน ดังนั้นเอกสารและงานวิจัยที่นำมาศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ จึงจำเป็นต้องกล่าวชื่อวิชาแตกต่างกันออกไปตามเหตุผลดังกล่าว

1.1 หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา

หลักสูตร เป็นแนวทางการจัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียนโดยสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของแผนการศึกษาแห่งชาติ การศึกษาหลักสูตรแต่ละฉบับทำให้ทราบถึงสภาพการจัดการศึกษาในช่วงเวลาที่ประกาศใช้หลักสูตรนั้น ๆ ได้มีผู้ให้แนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาไว้ดังต่อไปนี้

กรมวิชาการ (2513 : 160) กล่าวถึงหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาว่า ในระบอบประชาธิปไตย หลักสูตรจะต้องไม่บังคับให้ประชาชนศึกษาศาสนาหนึ่งศาสนาใดโดยเฉพาะ เพราะเหตุว่ามีบุคคลในศาสนาอื่นอยู่ด้วย สิ่งที่บรรจุลง เป็น เนื้อหาหรือรายการสอนควรเป็นระบบแห่งจริยธรรมซึ่งตรงกันในทุก ๆ ศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของ สุนน อมรวิวัฒน์ (2526 : 43 - 54) ที่ให้แนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตรพระพุทธศาสนา สรุปได้ว่าหลักสูตรควรมีเนื้อหาในรูปแบบที่เป็นจริยธรรมกลาง ๆ ที่ใช้ได้สำหรับผู้เรียนทุกศาสนา

พระมหาณรงค์ จิตตโสภโณ (ม.ป.ป. : 41 - 42) ได้กล่าวถึงหลักสูตรศีลธรรมว่า มีเนื้อหามากเกินไป เน้นแต่ทฤษฎีแต่ปฏิบัติไม่ได้ ทางแก้ไขคือจัดหลักสูตรให้สอดคล้องกันทุกระดับชั้น ควรมีห้องจริยธรรม แก้ไข เรื่องคะแนนและควรกำหนดคะแนนความประพฤติไว้ 100 คะแนน ถ้านักเรียนคนใดคะแนนเหลือไม่ถึง 50% ไม่ควรมีสิทธิ์สอบ แต่

อำนวยการ ทะพินค์แก และชยันต์ วรธนะภูติ (2522 : 202) กล่าวถึงหลักสูตรศีลธรรมจรรยาที่สอนในโรงเรียนว่ามีสัดส่วนน้อย เมื่อเทียบกับวิชาอื่น ๆ จนไม่เพียงพอที่จะปลูกฝังให้นักเรียนมีความสำนึกในทางจริยธรรมได้ ยิ่งกว่านั้นหลักสูตรบทเรียนทางจริยธรรมยังไม่ได้รับการปรับปรุงให้ทันสมัยและดึงดูดความสนใจ เท่าที่ควร หรือให้เหมาะสมกับสภาพของผู้เรียน หลักสูตรการสอนค่านิยมทางจริยธรรมและศาสนาในสถาบันทางศาสนา ก็เช่นกัน จึงกลายเป็นสิ่งที่น่าเบื่อหน่ายสำหรับผู้สอนและผู้เรียน ดังนั้นจึงควรเพิ่มหลักสูตรด้านนี้ให้มากขึ้นและให้สอดคล้องประสานกันทุกวิชา ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของ พิชุร มลิวัลย์ (2527 : 1 - 2) ที่กล่าวถึงหลักสูตรการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาว่า กำหนดให้เรียนพระพุทธศาสนาน้อยเกินไป ไม่เหมาะสมกับสัดส่วนของชาวไทยส่วนใหญ่ซึ่งเป็นชาวพุทธผู้อยู่ในวัยเรียน จึงไม่มีโอกาสศึกษาพระพุทธศาสนาได้เท่าที่ควร จึงควรสำนึกอยู่เสมอว่าเราเป็นชาวพุทธ ต้องเรียนรู้เรื่องพระพุทธศาสนา ต้องปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ต้องดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ชำนานู นิสารัตน์ (2524 : คำนำ) อธิบายว่าหลักสูตรวิชาศีลธรรม พุทธศักราช 2520 ควรเน้นธรรมะชั้นสูงเหนือโลกียธรรม เป็นการศึกษาเพื่อให้เข้าใจหลักธรรม ชั้นโลกุตระ (เหนือโลก) แต่หลักสูตรปัจจุบันเน้นการเรียนการสอนเพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน พัฒนาศักยภาพของตัวนักเรียนเองและเพื่อพัฒนาสังคม เนื้อหาที่กำหนดให้เรียนมีเรื่องใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นเข้ามาคือ จริยศาสตร์ จริยธรรม และการสร้างสมาธิ ซึ่งเป็นเรื่องที่สามารถนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

ธนู แสงศักดิ์ (2526 : 236) ให้ความเห็นเกี่ยวกับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาว่า ควรปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับวัยของนักเรียนและสถานการณ์ปัจจุบัน ปรับปรุงกลวิธีการสอนพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพให้เป็นที่สนใจแก่นักเรียน และให้บรรลุเป้าหมายของการศึกษาพระพุทธศาสนา

พระโสภณคณาภรณ์ (2527 : 166 - 167) กล่าวถึงหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาว่า ควรมีเนื้อหาครอบคลุมความรู้ทั้งในด้านศาสนธรรม ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ และศาสนพิธีต่าง ๆ เพื่อให้เต็มรูปของศาสนา ก่อให้เกิดความเข้าใจและศรัทธาคือพระพุทธศาสนา ได้อย่างแท้จริง

ชาญชัย ยมดิษฐ์ (2531 : 44 - 47) กล่าวถึงหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาว่าควรส่งเสริมการจัดกิจกรรมให้มาก ๆ ทั้งกิจกรรมในหลักสูตร เช่นการอภิปราย แสดงละคร จัดบอร์ด ตอบปัญหา กิจกรรมนอกหลักสูตร เช่นโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ชุมนุมพุทธศาสนา และประเพณี กลุ่มผู้ปฏิบัติธรรม ยวพุทธิกะ และกิจกรรมที่แทรกอยู่ในวิชาอื่น ๆ เช่นภาษาไทย ศิลปะ ฯลฯ ในการจัดควรให้ความรู้เรื่องการคบเพื่อน ควรใช้กิจกรรมกลุ่มเพื่อให้พัฒนาไปในทางสร้างสรรค์คือศีลธรรม ส่วนความมุ่งหมายของหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศเพิ่มเติมในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายว่ามุ่งหวังให้เยาวชนในโรงเรียนปฏิบัติตามหลักศาสนา เป็นพุทธศาสนิกชนที่มีคุณธรรมตามที่แผนการศึกษาแห่งชาติต้องการ แต่ความมุ่งหวังดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นง่าย ๆ เหมือนการสร้างถาวรวัตถุในโรงเรียน เพราะเรื่องการประพฤติปฏิบัติศีลธรรมนี้มีสิ่งอื่นที่มีอิทธิพลอยู่อีก เช่น บ้าน วัด โรงเรียน สื่อมวลชน และเพื่อน

จากแนวความคิดดังกล่าวอาจสรุปได้ว่า หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาเน้นเนื้อหาที่เป็นกลางที่คนทุกศาสนาสามารถเรียนได้ สามารถนำมาใช้

ปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี หลักสูตรแต่ละระดับชั้นควรจัดให้สอดคล้องกัน มีเนื้อหาครอบคลุม รู้ทั้งในด้านศาสนธรรม ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ และศาสนพิธีให้เหมาะสมกับวัยและสถานการณ์ปัจจุบัน รวมทั้งให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกซาบซึ้งในศาสนาด้วย ทั้งนี้เนื่องจากความศรัทธา เป็นแรงจูงใจที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้เรียนมีความพร้อมที่จะรับรู้สิ่งต่าง ๆ ด้วยความสนใจและเชื่อมั่น ดังนั้นหลักสูตรควรส่งเสริมการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้มาก ๆ ทั้งกิจกรรมในหลักสูตร กิจกรรมนอกหลักสูตร และกิจกรรมที่แทรกอยู่ในวิชาอื่น ๆ จึงเห็นได้ว่าการที่จะใช้หลักสูตรให้มีประสิทธิภาพนั้นครูควรได้รับการอบรมการใช้หลักสูตร เข้าใจจุดประสงค์ของหลักสูตร และควรมีเอกสารประกอบหลักสูตรเพียงพอแก่จำนวนครู โดยที่โรงเรียนหรือฝ่ายวิชาการ เป็นผู้จัดทำและแจกจ่ายให้ครูได้ศึกษาอย่างทั่วถึง เพื่อป้องกันมิให้ครูอ้างว่าไม่รู้หลักสูตรอีกต่อไป

1.2 ความมุ่งหมายของการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา

ความมุ่งหมายของการเรียนการสอน เป็นแนวทางในการวางแผนการเรียนการสอน ซึ่งสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร สำหรับการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาได้มีผู้ให้แนวคิดเกี่ยวกับความมุ่งหมายการเรียนการสอนไว้ดังนี้

กรมพุทธศึกษาทหารบก (2480 : หน้าหน้า ก - ข) กล่าวถึงการสอนจรรยา มีความมุ่งหมายที่จะอบรมให้ เด็ก เป็นพลเมืองดีต่อไปข้างหน้า ถ้าเด็กของเราประพฤติชั่วคือนั่นเป็นความ เคยชินฝังอยู่ เป็นนิสัยแล้ว ค่อยไปก็ไม่ใช่เป็นที่น่าวิตกว่าจะกลายเป็นคนชั่วไปได้เลย ด้วยเหตุว่าคนคดียิ่ง ๆ แล้วย่อมจะทำความชั่วได้ยาก ย่อมมีความระอายและความเกรงกลัว แต่คนที่มีนิสัยชั่วอยู่แล้วจะบังคับให้ทำความดีนั้น ดูเป็นการยากอย่างยิ่ง เพราะเป็นการฝืนอุปนิสัยให้ทำในสิ่งที่ตรงกันข้ามกับนิสัยเดิม ถึงเราจะพยายามพร่ำชี้แจงสั่งสอนแก่คนชนิดนี้เพียงใดก็ตาม ถ้าไม่ฝึกให้ประพฤติตามคำสั่งสอนด้วยแล้ว การสอนก็ไร้ประโยชน์เสียเวลาเปล่า ๆ เพราะฉะนั้น การสอนจรรยาจะมีผลสำเร็จตามความมุ่งหมายอันแท้จริงแล้ว จำต้องมีการฝึกไปด้วยพร้อมกัน

อดิศักดิ์ ทองบุญ (2522 : 60 - 62) กล่าวถึงการสอนจริยศึกษา ควรให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมาย 3 ประการคือ

1. ได้ปัญญาหรือความรู้
2. ได้เจตคติที่ดีต่อศีลธรรมและวัฒนธรรม

3. ได้ทักษะปฏิบัติอย่างถูกต้องและได้รับผลดี

แสง จันทร์งาม (2522 : 217) กล่าวถึงความมุ่งหมายของการสอนจริยธรรม

มี 5 ชั้นดังนี้

1. จำข้อเท็จจริง เกี่ยวกับจริยธรรมได้เฉพาะเท่าที่จำเป็น
2. เข้าใจจริยธรรมนั้น ๆ อย่างถูกต้องจนเห็นคุณเห็นโทษ
3. เกิดความสะเทือนใจอย่างแรง เกี่ยวกับจริยธรรมนั้น ๆ
4. เกิดการเปลี่ยนความเห็น ทศนคติและอารมณ์
5. เกิดการเปลี่ยนความคิด คำพูด และการกระทำในทางดี

ลิปพนนท์ เกตุทัต (2523 : 8 - 16) กล่าวถึงความมุ่งหมายของการศึกษาด้านศีลธรรมและจรรยาว่า ต้องพัฒนาให้เป็นผู้มีความสามารถทางสติปัญญา มีระเบียบวินัย มีความอดทน เสียสละ เพื่อส่วนรวม ไม่เอาใจเอาเปรียบผู้อื่น อุทิศตนและรับผิดชอบในหน้าที่อย่างสุดความสามารถ มีสุขภาพพลานามัยที่แข็งแรงสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ

สมทรง บุญญฤทธิ์ (2525 : 4 - 5) กล่าวถึงเป้าหมายการสอนจริยศึกษาควรมุ่งที่การปฏิบัติ เพื่อสร้างและฝึกฝนให้คนทุกคนได้บรรลุถึงความเจริญสูงทั้งกายและใจจนสามารถครองชีวิตได้อย่างผาสุกและทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมยิ่งกว่าส่วนตัว

สัมพันธ์ ทองสมัคร (2527 : 28 - 35) ได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับความมุ่งหมายของการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้เยาวชนว่า เป็นการเตรียมและนำบุคคลให้เข้าสู่วิถีชีวิตที่ค้ำจุนและ เน้นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ด้วยการพัฒนาความรู้ ความคิด จิตใจ รวมทั้งเป็นการ เสริมสร้างทัศนคติและค่านิยมที่ถูกต้องในสังคม

พระธรรมญาณมุนี (2528 : 334) กล่าวถึงความมุ่งหมายการสอนจริยศึกษา

มี 2 ประการคือ

1. ให้เด็กเกิดความรู้ที่ชัดเจนจริง ๆ ในบทเรียนนั้น ๆ
2. ให้เด็กเกิดความเลื่อมใสในบทเรียนนั้นพอที่เด็กจะทำตามได้โดย

ไม่มีการบังคับ

สุทธิพงศ์ ตันคยาพิศาลสุทธิ (2531 : 122 - 127) กล่าวถึงความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาให้นักเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติของกระทรวงศึกษาธิการด้วยเหตุผลต่อไปนี้

1. ในแง่ของความ เป็นพุทธศาสนิกชน ควรมีความรู้ความเข้าใจและปฏิบัติพุทธศาสนาให้ถูกต้อง
2. ในแง่ของวัฒนธรรม เพื่อให้นักเรียนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับคนอื่นได้ด้วยดีในสังคมหรือชุมชนของตน
3. ในแง่ของความ เป็นผู้นำ เพื่อให้มีความรู้ มีชีวิตอยู่อย่างกลมกลืน และสามารถนำผู้อื่นได้ด้วย
4. ในแง่การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่แล้วให้เป็นประโยชน์ ซึ่งได้แก่พัฒนาามุขย
5. ในแง่ความมั่นคง โดยสร้างอิทธิธรรม เชื่อถือในแนวเดียวกัน เพื่อความสมัครสมานสามัคคีและความ เป็นน้ำหนึ่งใจ เดียวของคน ในชาติ

จากความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของบุคคลดังกล่าว สรุปได้ว่าความมุ่งหมายของการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาชั้น เพื่อสอนให้ เป็นคนดี มีความรู้ พัฒนาความคิด จิตใจ เสริมสร้างค่านิยมที่ถูกต้อง มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนการสอนศีลธรรมและวัฒนธรรม ผูกการประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง เพื่อ เป็นพุทธศาสนิกชนที่มีคุณธรรม มีความเจริญสูงทั้งกายและใจ สามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคมหรือชุมชนได้อย่างมีความสุข ทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวม ยิ่งกว่าส่วนตัวและสร้างความ เชื่อถือ ความสมัครสมานสามัคคี ความ เป็นน้ำหนึ่งใจ เดียวของคน ในชาติเพื่อความมั่นคงของชาติ มีความอดทน ไม่เอาใจเอาเปรียบผู้อื่น มีระเบียบวินัยและมีความรับผิดชอบในหน้าที่ ตลอดจนมีสุขภาพพลานามัยที่แข็งแรงสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ การที่จะจัดการเรียนการสอนให้บรรลุความมุ่งหมายเหล่านี้จึง เป็นสิ่งที่ยาก เนื่องจากปัจจัยหลายประการ เช่น ตัวหลักสูตร เนื้อหาวิชา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน ตลอดจน การวัดผลและประเมินผลจะต้องดำเนินสอดคล้องประสานสัมพันธ์กัน ประกอบกับสภาพสังคมปัจจุบัน มีความซับซ้อนและมีสิ่งยั่วยุชักจูงให้ผู้เรียนประพฤติผิดได้ง่าย ดังนั้นครูผู้สอนควรฝึกนักเรียนให้ประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนจน เกิด เป็นนิสัยที่ดีทั้งในปัจจุบันและสืบต่อไปในอนาคต

1.3 เนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนา

ในการเรียนการสอน เนื้อหาวิชาที่มีความสำคัญต่อผู้เรียน ทำให้ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้ จึง เป็นหน้าที่ของครูผู้สอนที่จะคัด แจกและ เรียบเรียง เนื้อหาให้ เป็นไปอย่างมีลำดับ มีขั้นตอนและมี เหตุมีผล ได้มีผู้ เสนอความคิดเกี่ยวกับ เนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนาไว้ดังนี้

อวย เกตุสิงห์ (2513 : 13 - 14) กล่าวถึง เนื้อหาวิชาจริยศึกษาว่า เนื่องด้วยจริยธรรมมีรากฐานมาจากศาสนา จริยธรรมของไทยจึงจำ เป็นต้องอิงคำสอนของ พระสัมมาสัมพุทธ เจ้าและการอบรมทำความดีกันไปกับการปฏิบัติ ในทางศาสนา ข้อที่ควรอบรมใน ขั้นที่สุดคือ ระเบียบและหน้าที่ เกี่ยวกับตนเอง เช่นการกิน การนอนเป็นเวลา การแต่งกายถูก แบบแผน การพูดจา เรียบร้อยและข้อธรรมะง่าย ๆ ซึ่งเพิ่ม เติมขึ้น เป็นลำดับให้ เหมาะกับวัย ภูมิความรู้และความสนใจ

ปาน จันทรานุก (2514 : 24 - 27) ได้ให้ความคิดเห็น เกี่ยวกับ เนื้อหา ที่ต้องสอนว่า ควรเริ่มด้วยให้รู้จักพระไตรสรณคมณ์ก่อน เพื่อ เป็นเครื่องนำทาง เข้าสู่การปฏิบัติ ในพระพุทธศาสนา แล้วรู้ข้อควร เว้นและข้อควรปฏิบัติ

ปัญญานันทะภิกขุ (2520 : 28 - 29) ได้ให้ความคิดเห็น เกี่ยวกับ เรื่องที่ควร นำมาสอนแก่เยาวชนว่า ควรสอนให้ปฏิบัติคามศีล 5 ตั้งแต่เยาว์วัย เพราะจะช่วยให้ เด็ก เป็น คนดีในโอกาสข้างหน้า และคุณธรรมประการแรกที่ค้องสอนให้แก่เด็กคือ ความเชื่อในหลักของ พุทธศาสนาด้วยความมี เหตุผล

ละออ การุณยะวณิช (2520 : 64, 116 - 118) กล่าวถึงเนื้อหาจริยศึกษา ว่า ควรจัดความยากง่ายให้ เพิ่มความซับซ้อน เป็นลำดับขั้นของการศึกษา เสนอให้ ใช้งบ 38 ประการ เป็น เนื้อหาที่นักเรียนควรรู้และถือ เป็นข้อธรรมะที่จะนำมาอภิปรายยึดถือ เป็นแนวปฏิบัติคน ในชีวิตประจำวันให้สูงขึ้น เป็นลำดับควบคู่กับศีลและสมาธิ สำหรับ เด็กวัยก่อนรู้หนังสือจนถึง เด็ก วัยรุ่น เนื้อหาควร เป็นนิทานชาดกและประวัติพุทธสาวก ส่วน เด็กวัยรุ่นนอกจาก เนื้อหาประเภท ดังกล่าวแล้ว ควร เป็น เรื่องเกี่ยวกับประวัติของคนไทยที่เป็นนักประคิษฐ์ ผู้ทำความดีและมี ความสามารถที่โลกรู้จัก และนำชื่อเสียง เกียรติยศมาสู่หมู่คณะของคนและสู่ชาติ และเป็น เรื่อง

นวนิยายอิงชีวิตจริงของบุคคลในอาชีพต่าง ๆ เป็นการแนะนำอาชีพโดยให้ความยากลำบากและความสุขอันพึงได้ประสพจากการเลือกอาชีพนั้น ๆ พร้อมกันนั้น เป็นการสร้างแบบฉบับบุคคลที่นักเรียนจะได้เลือกยึดถือเป็นตัวอย่างในชีวิตของเขา จึงควรจัดสรรเนื้อหาทางพุทธศาสนาให้นักเรียนเรียนอย่างจริงจังให้เหมาะแก่วัยและความพร้อม จัดเนื้อหาวิชาเข้าไปในหลักสูตรอย่างถูกหลักการให้รู้ว่ามิอะไรในพุทธศาสนาและมีประโยชน์แก่เขาอย่างไร

ขำ เลือง วุฒิจันทร์ (2524 : 61 - 64) กล่าวถึงหัวข้อธรรมะที่ควรใช้อบรมสั่งสอนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายดังนี้

ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ได้แก่ ธรรมมีอุปการะมาก (สติ สัมปชัญญะ) ธรรมที่คุ้มครองโลกหรือธรรมอันเป็นโลกบาล (ทิริ โอคคัมปะ) บุคคลที่หาได้ยาก 2 ประเภท (บุพพการี และกตัญญูกตเวที) อิทธิบาท 4 ธรรมอันทำให้งาม 2 อย่าง ขรราวาส 4 สัมปยุตธรรม 7 สังคหวัตถุ 4 ความเคารพ ความมีระเบียบวินัย ความเป็นคนว่าง่าย การเชื่อสิ่งที่ดีควรเชื่อ

ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ได้แก่ บุญกริยาวัตถุ 10 สังคหวัตถุ 4 ธรรมอันทำให้งาม ทิฏฐธมมิกัตถุประโยชน์ 4 จักร 4 วุฒิธรรม 4 พรหมวิหาร 4 อคติ 4 เวสัชชชกรณธรรม มงคลสูตร

อำไพ สุจริตกุล (2527 : 1 - 12) เสนอแนะว่าควรนำเนื้อหาที่สอนไปสัมพันธ์กับมวลประสบการณ์ในวิชาอื่น ๆ ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

สัมพันธ์ ทองสมัคร (2527 : 28 - 35) เสนอแนะให้เน้นเรื่องวัคณธรรม โดยเฉพาะ เรื่องความมีวินัยต่อตนเอง ซึ่งถือเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่ควรปลูกฝังให้แก่เยาวชนเป็นลำดับแรก

พระโสภณคณาภรณ์ (2528 : 28) ให้ความเห็นว่าควรสอนเด็กเกี่ยวกับเรื่องของชีวิตก่อนแล้วค่อยนำเข้าสู่หลักของศาสนา คือ การไม่ทำความชั่ว กระทำความดี และทำจิตใจให้ผ่องแผ้ว

จากแนวความคิดดังกล่าวอาจสรุปได้ว่า เนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษา เป็น เรื่องเกี่ยวกับธรรมะพื้น ๆ ที่คนทั่วไปสามารถนำไปใช้ประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ เพราะ เน้นการให้การศึกษาแก่ผู้ครองเรือน เพื่อ เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี ในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาควร เรียบเรียง เนื้อหาตามความยากง่ายและความซับซ้อนให้เหมาะสมกับวัย วุฒิภาวะในแต่ละระดับชั้น สร้างความเชื่อมโยงสัทธิอาหลักพระพุทธศาสนาให้แก่ผู้เรียนด้วยความมี เหตุผล รู้ในสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติและสิ่งที่ควรละเว้น

1.4 การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา

1.4.1 หลักการสอนวิชาพระพุทธศาสนา

การเรียนการสอนจะมีประสิทธิภาพและสัมฤทธิ์ผลได้ความมุ่งหมายที่วางไว้ ควรมีหลักการสอนเป็น เครื่องยึดเหนี่ยว เดือนสติผู้สอนอยู่เสมอ นักวิชาการหลายท่าน ได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับหลักการ เรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาไว้ดังนี้

กรมการศาสนา (2521 : 1 - 20) ได้เสนอหลักการสอนจริยศึกษาในระดับมัธยมศึกษา สรุปได้ดังนี้

1. สาระสำคัญของการเรียนรู้ และการใช้วิธีสอนต้อง เหมาะสมกับวัยของนักเรียน
2. ต้องสอนด้วยเหตุผล ชี้ให้เห็นประโยชน์และโทษของการปฏิบัติ
3. ปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ โดยครู เป็นตัวอย่างที่ดีและเป็นผู้นำทางด้านจริยธรรม

กรมการศาสนา (2523 : คำชี้แจง 6 - 7) กล่าวถึงหลักการสอนจริยศึกษาให้สัมฤทธิ์ผลตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 โดยปฏิบัติดังนี้

1. ให้ใช้คู่มือครูจริยศึกษาพร้อมกับหนังสือหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 โดยใช้คู่มือครูจริยศึกษาเป็นหนังสืออ้างอิงในการสอนจริยศึกษา
2. เนื้อหาในคู่มือครูจริยศึกษา เป็นคำอธิบายสำหรับครูโดยเฉพาะในการสอนครูอาจารย์ไม่ควรนำไปอ่านให้นักเรียนฟัง หรือให้นักเรียนบันทึก เพราะ เด็กจะไม่เข้าใจคำอธิบาย จะทำให้การสอนไม่สัมฤทธิ์ผลตาม เป้าหมาย

3. ศึกษาหลักการวิธีการจัดจรรยาศึกษา หลักสูตร และวิธีสอนในหนังสือหลักการ และวิธีการจัดจรรยาศึกษา และหัวข้อจรรยาธรรมสำหรับใช้อบรมสั่งสอนนักเรียนนักศึกษา (ฉบับทดลอง) และคู่มือสอนจรรยาศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ฉบับทดลอง) ประกอบในการสอนทุกตอน

4. ในการสอน ขอให้คำนึงถึงการปลูกฝังคุณลักษณะของคนไทย
10 ประการให้สมบูรณ์ในตัวของผู้เรียนตามกำหนดไว้ในหลักการวิธีการจัดจรรยาศึกษา

สมทรง ปุณฺณฤทธิ (2524 : 54) ได้เสนอหลักการสอนจรรยาธรรมควรมีลักษณะดังนี้

1. สอนหลักการที่เหมาะสมสำหรับประเพณีปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ไม่สอนเรื่องที่ไกลตัวจนมองไม่เห็นและปฏิบัติไม่ได้
2. มุ่งอบรมบ่มนิสัยให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองดี มีจิตใจมุ่งส่วนรวม
3. ให้ผู้เรียนรู้ถึงแก่นหรือหัวใจพุทธศาสนามากกว่าที่จะเรียนรายละเอียด เพราะเด็กจำไม่ได้หมด

นอกจากนี้ สมทรง ปุณฺณฤทธิ (ม.ป.ป. : 46 - 48) ยังได้เสนอแนะหลักการสอนศีลธรรมในปัจจุบันแก่ครู ดังนี้

1. ควรสอนให้ผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ในทางที่ดี
2. ครูควรรู้และเข้าใจวิธีการนำไปสู่เป้าหมายของเรื่องที่สอน
3. คำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคล และความพร้อมของผู้เรียน ถ้ายังไม่มีต้องสร้างขึ้น

4. ใช้วิธีสอนหลาย ๆ แบบ

5. ฝึกฝนอยู่เสมอ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้

6. วัดผล เมื่อสอนจบแล้ว

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์ (2524 : 140 - 142) กล่าวถึงหลักเกณฑ์

ในการสอนจรรยาธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายดังนี้

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ควรเน้นเจตคติเป็นสำคัญที่หนึ่ง ความรู้ เป็นสำคัญที่สอง และการปฏิบัติ เป็นสำคัญที่สาม เพราะ เป็นวัยแห่งการยอมรับอุดมคติด้าน จริยธรรมได้เป็นอย่างดี และมีความต้องการที่จะพัฒนาเกี่ยวกับจริยธรรมเพิ่มมากขึ้น มีแนวความคิด ที่ดีและมีระดุมวุฒิภาวะมากขึ้น

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ควรเน้นทางความรู้เป็นสำคัญ ที่หนึ่ง ทางด้านเจตคติ เป็นสำคัญที่สอง และทางด้านปฏิบัติเป็นสำคัญที่สาม เพราะวัยนี้เป็นวัยรุ่น มีความสามารถในทางภาษาและวิชาการต่าง ๆ ดีกว่าในชั้นต้น ๆ ที่ผ่านมา และมีความสนใจ เป็นพิเศษในการที่จะศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ตลอดจนพร้อมที่จะรับรู้แนวความคิดต่าง ๆ มาหลอม เป็นคุณธรรมและจริยธรรมประจำตน โดยเฉพาะความรู้ที่มีลักษณะ เป็นวิทยาศาสตร์ เป็นเหตุ เป็นผลมีความจำเป็นสำหรับวัยนี้มาก

นาคยา ภัทรแสงไทย (2524 : 128 - 129) ได้เสนอข้อคิด เกี่ยวกับหลักการสอนศาสนาว่า การสอนศาสนามีลักษณะ เป็นทฤษฎีมากกว่าการปฏิบัติ เพราะจะ ศึกษาถึง เนื้อหาสาระ ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับศาสนาและศาสดา แต่การศึกษาเรื่องคุณธรรม หรือหลักทางศีลธรรมจะคำนึงถึงในแง่ของการกระทำ การตัดสินใจ การให้เหตุผลในเรื่องของ ความถูกต้อง ความผิด ความดี ความเลว ประการที่สำคัญก็คือการศึกษาหลักคุณธรรมหรือหลักศีลธรรม จะต้องหลีกเลี่ยงความขัดแย้งกับศาสนาและไม่ขัดแย้งกับความ เชื่อทางศาสนา

วีระ บำรุงรักษ์ (2525 : 37) ได้เสนอแนะหลักในการปลูกฝัง และเสริมสร้างค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการคือ การพึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียรและรับผิดชอบ การประหยัดและออม ความมีระเบียบวินัย การยึดมั่นในหลักคุณธรรมของศาสนาและความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ว่าต้องไม่บังคับข่มเหงให้ทุกคนปฏิบัติ แต่ควรจะเป็นการชี้แจงเหตุผลให้เข้าใจ ให้ เขาเห็นคุณค่าและขอร้องให้ช่วยกัน ลด ละ และเลิกสิ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการปลูกฝังและเสริมสร้าง ค่านิยม และประการที่สำคัญมากคือความร่วมมือของผู้นำในทุกวงการ นับตั้งแต่หัวหน้าครอบครัว ครู อาจารย์ หัวหน้าส่วนราชการและองค์การ ตลอดจนฆราวาส สมาคมและบริษัทห้างร้าน มิฉะนั้น จะทำให้มีง เกิดผลยากและช้าเกินการ

พนัส หันนาคินทร์ (2526 : 97 - 98) ได้เสนอหลักการสอน จริยธรรมและค่านิยม สรุปได้ดังนี้

1. ให้เน้นการปฏิบัติมากกว่าเนื้อหา
2. สอนสอดแทรกในวิชาต่าง ๆ และครูควรประพฤติปฏิบัติตัวให้

สอดคล้องด้วย

3. การคัดเลือกครูสอน ควร พึ่ง เล็งถึงความสามารถ เป็นอันดับแรก

จาก เอกสารที่กล่าวข้างต้นนี้อาจสรุปหลักการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษา ได้ดังนี้

ก่อนสอน ครูผู้สอนควร เตรียมตัวให้พร้อมที่จะสอนไว้ล่วงหน้า โดยศึกษาหลักสูตร คู่มือ ประกอบการสอน ศึกษาแหล่งความรู้ที่จะนำมาประกอบการสอน คัดจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม ตลอดจนทั้งวางแผนการวัดผลและประเมินผลทั้งก่อนเรียน ขณะเรียนและหลังจากเรียนจบแล้ว เพื่อศึกษาถึงปัญหาและแก้ไขข้อบกพร่องที่เกิดจากการเรียนการสอน

ขณะสอน มุ่งอบรมผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี มีจิตใจมุ่งส่วนรวม ฝึกให้รู้จักคิดอย่างมีเหตุผล มีวิจารณญาณและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์โดยคำนึงถึงวัย ความพร้อมและความแตกต่างระหว่างบุคคล ใช้วิธีสอนหลาย ๆ แบบสอนสอดแทรกในวิชาต่าง ๆ และขอความร่วมมือจากครูทุกคนในโรงเรียนให้รับผิดชอบฝึกนิสัยของเด็ก โดย เน้นการประพฤติปฏิบัติมากกว่า เนื้อหา จัดกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมอย่างสม่ำเสมอ และพยายาม เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอนของครู ให้นำสนใจด้วย เพื่อป้องกันมิให้นักเรียน เกิดความ เบื่อหน่ายจำ เจ

หลังจากการสอนสิ้นสุดแล้วควรมีการวัดผลและประเมินผลทุกครั้ง เพื่อแก้ไขข้อบกพร่อง ในการสอนต่อไป

1.4.2 วิธีสอนวิชาพระพุทธศาสนา

วิธีสอน เป็นการจัดกิจกรรม เพื่อให้ประสบการณ์แก่ผู้เรียน เพื่อให้เกิด สัมฤทธิผลตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ซึ่งต้องอาศัยกิจกรรมตลอดจน เทคนิคหลาย ๆ วิธี ได้มีผู้เสนอแนะแนวทาง เกี่ยวกับวิธีสอนวิชาพระพุทธศาสนาไว้ดังนี้

สุมน อมรวิวัฒน์ (2513 : 29 - 30) กล่าวถึงวิธีการสอนที่ช่วยให้
ให้นักเรียนได้แนวคิดทางธรรมะและได้ฝึกฝนอย่างจริงจัง คือการสอนแบบธรรมสากัจฉา ซึ่งเป็น
วิธีสอนที่ได้รับความนิยมและเป็นที่สนใจของนักการศึกษา วิธีการเรียนการสอนแบบธรรมสากัจฉา
มีวิธีการดังนี้

1. แสวงหาความรู้จากการอ่าน การซักถาม การสนทนา การโต้แย้ง
การสังเกตตัวอย่าง และการสำรวจแหล่งที่มาของความรู้ นั้น ๆ
2. การค้นพบความรู้ โดยครูแนะฝึกฝนทักษะในการจับประเด็น
ความรู้ให้ได้
3. การรวบรวมความรู้ โดยฝึกหัดรวบรวมเป็นแนวความคิด ความเชื่อ
และแนวการปฏิบัติคนได้
4. การพิสูจน์ความรู้นั้น โดยการนำเอาความคิดความเข้าใจที่ได้
มาทดลองปฏิบัติมา เปรียบ เทียบใช้ในชีวิตประจำวันของคนในสังคม

นอกจากนี้ สุมน อมรวิวัฒน์ (2526 : 43 - 54) ยังได้เสนอแนวคิด
เกี่ยวกับการสอนศีลธรรม สรุปได้ว่า การสอนด้วยวิธีการบอกและอธิบายบังคับให้นักเรียนท่องจำ
เนื้อหา เพื่อ เขียนตอบครู ไม่ได้ทำให้นักเรียน เกิดคตินิยมและปฏิบัติความจุดประสงค์ของหลักสูตร

กรมการศาสนา (2521 : 1 - 20) ได้เสนอแนะแนวทางการจัด
การเรียนการสอนจริยศึกษาในระดับมัธยมศึกษาสรุปได้ดังนี้

1. ก่อนสอนครูผู้สอนต้องแจ้งจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมให้นักเรียน
ทราบว่าต้องการให้นักเรียนทำอะไรได้บ้าง
2. ควรสอนอย่างมีเหตุผลและชี้ให้เห็นประโยชน์และโทษของการปฏิบัติ
3. ควรเลือกวิธีสอนตามความเหมาะสม ซึ่งได้แก่
  - 3.1 ให้นักเรียนอภิปรายปัญหาจากสิ่งแวดล้อม สภาพการณ์
ในชีวิตประจำวัน หรือข่าวหนังสือพิมพ์ โดยครูช่วยแนะนำและสรุปให้นักเรียนเห็นจริง นำไป
ปฏิบัติจริง

3.2 กำหนดหัวข้อให้นักเรียนแบ่งกลุ่มค้นคว้าแล้วรายงานหน้าชั้น

ทิศนา แคมป์ (2521 : 16 - 17) กล่าวถึงการจัดการเรียนการสอน
 จริยศึกษาโดยยึดหลักการเรียนทฤษฎีกลุ่มสัมพันธ์ มีวิธีการดังนี้

1. เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในรูปของการเล่านิทาน ยกสถานการณ์
 หรือสร้างสถานการณ์จำลอง แสดงละคร แสดงบทบาทสมมติ
2. ใช้กลุ่ม เป็นแหล่งอภิปรายความรู้ ความคิด ฝึกให้ผู้เรียนมีเหตุผล
 ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น
3. ใช้คำถามกระตุ้นให้นักเรียนคิดและควร เป็นคำถามต่อเนื่อง เพื่อ
 ให้ผู้เรียนมีความคิดต่อเนื่องสามารถพบคำตอบได้ด้วยตนเอง
4. ฝึกให้นักเรียนร่วมตัดสินใจในสถานการณ์จริงในขณะที่เรียน

วลัย อารุณี (2524 : 54 - 56) ได้เสนอแนวคิดของจอห์น ดิวอี้
 กับการสอนจริยธรรมว่า โรงเรียนควรสอนให้นักเรียนรู้จักการอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นสมาชิกที่ดี
 ของสังคม ฝึกให้นักเรียน เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและร่วมมือกันแก้ไข
 ปัญหาโดยใช้วิธีอภิปรายทางเลือกต่าง ๆ และวิเคราะห์หาผลลัพธ์อันเกิดจากทางเลือกนั้น ๆ
 จนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จ

พนัส หันนาคินทร์ (2526 : 97 - 98) ได้เสนอวิธีสอนจริยธรรม
 และค่านิยมโดยใช้หลักการดังต่อไปนี้

1. ปลุกฝังศรัทธาให้เกิดขึ้นก่อน แล้วจึงรู้วิธีการปฏิบัติและมีการติดตาม
 ผลการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอทั้งในและนอกโรงเรียน
2. สร้างปัญหาและความเข้าใจที่กระจ่างชัดต่อคุณค่าและวิธีการปฏิบัติ
 ที่ถูกต้องโดยใช้เทคนิคต่าง ๆ เช่นการใช้คำถาม การอภิปราย

อำไพ สุจริตกุล (2527 : 1 - 12) กล่าวถึงการเรียนการสอน จริยศึกษาหรือศีลธรรมตามแนวใหม่สรุปได้ว่าต้อง เน้นที่การปฏิบัติยิ่งกว่าทฤษฎีหรือการเรียนรู้ แค่เพียงหัวข้อธรรมะ และจะต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตลอดจนการใช้สื่อการสอน เพื่อให้ นักเรียนได้ฝึกอย่างสม่ำเสมอและที่สำคัญที่สุดก็คือ ต้องนำ เนื้อหาที่สอนไปสัมพันธ์กับมวลประสบการณ์ ในวิชาอื่น ๆ ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

ก่องแก้ว เจริญอักษร (2527 : 43) ได้เสนอแนวคิดในการปรับปรุง การเรียนการสอนจริยธรรมให้เกิดผล เป็นจริง ควรปฏิบัติดังต่อไปนี้

1. ถ่ายทอดความคิดให้ เขวาช่น เชื่อมั่นในพระพุทธศาสนา
2. สอนให้เห็น เหตุ เห็นผล เห็นคุณค่าของสิ่งที่เรียน
3. สร้างแบบอย่างที่ดีที่ทำได้ ปฏิบัติได้จริง ใช้ได้ทั่วไปในสังคม

ทำคนให้ เป็นตัวอย่างให้เกิดความประทับใจจนผู้เรียนสามารถใช้ เป็นแบบปฏิบัติให้แก่ตนเองได้ต่อไป

ก้อ สวัสดิพิทักษ์ (2522 : 11) กล่าวถึงการเรียนการสอนศีลธรรม ว่า ครูทุกคนต้องช่วยกันสอนศีลธรรม โดยสอนตาม เหตุการณ์ สอน เหมือนกับพ่อแม่สอนลูก คือทำอะไร ตีก็สนับสนุนส่งเสริม เห็นเด็กทำอะไรผิดก็ว่ากล่าวตักเตือนห้ามปราม ซึ่งถ้าครูทำอย่างนี้โดยสม่ำเสมอ แล้วก็จะปรับปรุงมาตรฐานการสอนได้มากขึ้น

ชำ เลือง วุฒิจันทร์ (2524 : 93 - 99) กล่าวถึงหลักการปลูกฝัง ศีลธรรมและจริยธรรมแก่นักเรียนดังนี้

1. ควรจัดสอน เป็นวิชาตามหลักสูตรซึ่งมีวิธีสอนหลักคือ
  - 1.1 สอนโดยการอภิปราย
  - 1.2 สอนแบบสืบสวนสอบสวน
  - 1.3 สอนแบบ เล่นบทบาทสมมติ
  - 1.4 สอนโดยให้ เลียนแบบจากตัวแบบ
2. สอนในรูปของหลักสูตรแฝง โดยการจัดระบบบริหารและ

สภาพแวดล้อมในโรงเรียนและจัดกิจกรรม เสริมหลักสูตร

สมทรง บุญญฤทธิ์ (2525 : 9 - 22) ได้เสนอกลวิธีสอนไว้ใน

คู่มือครูสอนศีลธรรม ดังต่อไปนี้

1. สอนด้วยการปฏิบัติจริง เช่นปฏิบัติพิธีกรรม ปฏิบัติมารยาทไทย
- ที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์
2. อธิบายย้ำความคิดรวบยอดของแต่ละบทเรียน ส่วนหนังสือเรียน
- ให้นักเรียนอ่านนอกเวลา
3. เชิญวิทยากรมาบรรยาย
  4. ทำรายงาน เกี่ยวกับ เรื่องของตนเองหรือ เรื่องนอกค้วหรือ เรื่อง
- ที่ไปคุยกับพระ ถ้าได้ข้อมูลผิดต้องแก้ไขทันที
5. ให้นักเรียนออกมาพูดหน้าชั้น เล่า เรื่องที่ได้พบเห็น วิธีแก้ปัญหา
- สรุปและวิเคราะห์หรือ เล่า เรื่องที่ประทับใจ
6. ปวารณาคนให้ผู้อื่นดักเตือนได้ เพื่อลดตัวคนลงมิให้หลงคน
  7. จัดนิทรรศการธรรมะเพื่อชีวิต พุทธประวัติ ฯลฯ
  8. อภิปราย
  9. สนทนา เป็นกลุ่ม
  10. แต่งเพลง ร้องเพลงธรรมะ สรุปให้แง่คิดอย่างไร
  11. ทำสมาธิภาวนา
  12. อ่านทำนองเสนาะบทธรรมะต่าง ๆ
  13. ประกาศคำประพันธ์ เกี่ยวกับศาสนาโดยสัมพันธ์กับครูภาษาไทย
  14. เรียงความ
  15. ทศนศึกษา
  16. เขียนการ์ตูนชีวิตหรือภาพปริศนาธรรมะ
  17. ทำวารสาร
  18. เล่นละครสั้น ๆ สร้อยธรรมะจากค้วละคร
  19. รวบรวม เหตุการณ์ในชีวิตประจำวันจาก เอกสาร หนังสือพิมพ์

ซึ่งข้อคิดข้อถูกได้

20. ออกมาพูดสารภาพผิดและวิธีการแก้ไข
21. เล่านิทานธรรมะและสรุปข้อคิดจากนิทานนั้น
22. จัดกิจกรรมชุมนุมพุทธ
23. ปลูกต้นไม้แห่งไมตรีเพื่อปลูกฝังความรักต้นไม้และความผูกพัน

ความเป็นเจ้าของร่วมกัน

24. แม่เมตตา
25. ทำโปสเตอร์ธรรมะ
26. จัดป้ายประกาศหรือคติพจน์ประจำวันไว้หน้าชั้น หนังสือหรือ

ทางผ่านที่มองเห็นได้ง่าย ทำป้ายประกาศสิ่งที่ควรรักษาไว้ สิ่งเลวร้ายที่ควรแก้ไขไว้หน้าโรงเรียน เป็นรายสัปดาห์

27. ฉายสไลด์ ภาพยนตร์ เทปที่เกี่ยวกับธรรมะ
28. เรียนนอกห้องเรียนเพื่อสังเกตธรรมะจากธรรมชาติ เช่น

เรียนไค้ต้นไม้ ริมสระ ในสวน ในวัด

29. สอนให้ตีความหมายจากภาพหรืออุปกรณ์

ปาน จันทรานุก (2514 : 24 - 27) กล่าวถึงวิธีสอนพระพุทธศาสนาให้เข้าถึงเยาวชน มีวิธีการดังต่อไปนี้

1. โดยวิธีการนำ คือการประพาศิคนเป็นตัวอย่างและนำไปสู่สถานที่ประทับใจ ดึงดูดใจ เช่นนำไปวัด นำไปสู่ที่สงบใจ

2. โดยวิธีการอบรม พูดกล่อม เกลาณิสัยชี้ให้เห็นสิ่งผิดถูก สิ่งควร

มีควร

3. โดยวิธีสอน

พระมหาณรงค์ จิตตโสภโณ (ม.ป.ป. : 43 - 46) ได้เสนอแนะวิธีสอนของพระพุทธเจ้าให้ครูนำไปสอน ตามระดับสติปัญญาของผู้เรียนดังต่อไปนี้

1. สอน เรื่องจากง่ายไปหายาก
2. สอนโดยทำตัวอย่างให้ดู
3. สอนโดยใช้อุปกรณ์
4. สอนโดยวิธีซักถามให้ยอมรับหรือ เห็นจริงด้วย
5. สอนโดยวิธี เปรียบ เทียบ เพื่อให้คำสอนนั้นชัด เจน
6. สอนเทียบเคียงวิชาการต่าง ๆ เท่าที่มีในสมัยนั้น เช่นการรบ

การคำ

7. สอนโดยยกประวัติศาสตรขึ้นมา เชื่อมโยง
8. สอนโดยใช้ เรื่องราวที่ผู้ฟัง เข้าใจคืออยู่แล้ว เป็น เครื่องนำทางไปสู่

ธรรมะ

9. สอนโดยดูความรู้สึกของตัวเอง เปรียบ เทียบกับคนอื่น
10. สอนโดยใช้สติปัญญาของพระองค์กำกับ เพื่อมิให้ เชื่ออย่างมงาย

และให้หาธรรมะจากสิ่งแวดล้อม

11. สอนโดย เน้นให้เห็นว่า เรื่องของพระพุทธศาสนามีใช้เรื่อง สมมติฐานหรือนึกคิด เอาเอง แต่ เป็น เรื่องของการค้นพบความจริงโดยทรงปฏิบัติแล้วจึงนำมาสั่งสอน

สวัสดี สุวรรณอักษร (ม.ป.ป. : 42 - 43) ได้เสนอแนะวิธีสอน พระพุทธศาสนาให้แก่ัก เรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษา ดังนี้

1. ควรคำนึงถึงจุดประสงค์ของวิชาพระพุทธศาสนาตลอดเวลา
2. ควรชี้แจงอธิบาย เหตุผลหรือตัวอย่างให้นัก เรียน เห็นจริง
3. ควรสอนโดยวิธีสาธิตแบบอย่างที่ดีทั้ง ในและนอกโรงเรียน เพื่อให้นัก เรียนปฏิบัติตามด้วยความ เลื่อมใสศรัทธา และครูทุกคนควร เป็นแบบอย่างที่ดีแก่นัก เรียน
4. ควรสอนนักเรียนด้วยความรัก ความเอาใจใส่อย่างจริงใจ
5. ควรหมั่นศึกษาค้นคว้าหาความรู้อยู่เสมอให้ทันต่อการ เปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรม และพร้อมที่จะให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่นัก เรียน
6. ให้นัก เรียนอภิปรายหรือแสดงความคิดเห็นให้มากที่สุด
7. เลือกใช้อุปกรณ์การสอนให้ เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน

8. ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนา

9. จัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและห้องเรียนให้เอื้อ

ต่อการฝึกอบรมวินัย ศีลธรรมจริยธรรมของนักเรียน

10. เชิญวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนาให้ความรู้หลักธรรมมากยิ่งขึ้น

ประสาร ทองภักดี (2526 : 56) กล่าวถึงกลวิธีสอนตามแนวพุทธศาสตร์ คือทำให้ผู้รับคำสอนรู้จักสอนตัวเองให้ฉลาดขึ้น ให้อัจฉริยะแก้ปัญหาชีวิตคือความทุกข์ ทั้งมวลทั้งทุกข์ภายนอกและทุกข์ภายใน วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า เน้นหนักไปในทางที่จะให้ทุกคนเป็นครูของตัวเองได้ สอนตนเองได้ และเป็นตัวอย่างที่ดีของผู้อื่น ฉะนั้นคำสอนของพระพุทธเจ้าจะสำเร็จผลจริง ๆ จึงอยู่ที่ผู้รับคำสอนจะต้องลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง พระพุทธเจ้าเป็นเพียงผู้ชี้แนวทางให้เท่านั้น หลักสำคัญของกลวิธีสอนของพระพุทธเจ้าน่าจะสอดคล้องกับความมุ่งหมายสำคัญในการศึกษาในปัจจุบันที่มุ่งให้คนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น

บรรเทา กิตติศักดิ์ (2529 : 39 - 42) กล่าวถึงแนวการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาว่า ควรสอนด้วยกระบวนการไตรสิกขา ซึ่งสอนให้ผู้เรียนปฏิบัติจริง โดยยึดศีล สมาธิ ปัญญา เป็นแนวทางปฏิบัติโดยผู้เรียนมี

- ศีลสิกขา คือสำรวมกาย วาจาให้ถูกต้องอยู่ในองค์ศีล
- จิตสิกขา คือฝึกจิตให้สงบ มั่นคง มุ่งใส ระวังกิเลสได้ เป็นจิต

ที่พิจารณาธรรมได้ตรงกับสภาพความเป็นจริง

- ปัญญาสิกขา คือการพิจารณาร่างกาย ความรู้สำนึกในขณะที่มีสมาธิ

ขั้นตอนการสอนด้วยกระบวนการไตรสิกขา

1. ชี้นำเข้าสู่บทเรียน เป็นขั้นที่ทำให้เกิดความสนใจในการเรียนรู้
ทำได้ดังนี้

1.1 ครูและนักเรียนสนทนาเกี่ยวกับหัวข้อ เรื่องที่จะเรียนหรือ
ช่วยกันตั้งประเด็นปัญหา

1.2 ครูบอกจุดหมายของการเรียน

2. ชั้นกิจกรรมการสอน เป็นชั้นให้ความรู้เบื้องต้นหรือทบทวนความรู้เดิม

3. ชั้นสรุป

3.1 นักเรียนอภิปรายร่วมกันสรุปแนวคิดของชั้น

3.2 ครูอธิบายสรุปเพิ่มเติม

3.3 นักเรียนทำกิจกรรมเสริมความเข้าใจ เช่นอ่านหนังสือ

เพิ่มเติม เขียนเรียงความ คำขวัญ ทำแบบฝึกหัด

จากข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของนักวิชาการและนักการศึกษาทั้งหลาย
พอจะสรุปวิธีสอนที่ใช้ในการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาได้ดังนี้ วิธีการสอนพระพุทธศาสนามีวิธี
การสอนเหมือนวิธีการสอนทั่ว ๆ ไป และขึ้นอยู่กับเทคนิคการสอนของครูแต่ละคน วิธีการสอน
ที่สำคัญมีดังต่อไปนี้

ชั้นก่อนสอน ครูผู้สอนควรแจ้งจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมให้นักเรียน
ทราบ ตลอดจนวิธีการวัดผลและประเมินผลด้วย

ชั้นสอน ครูผู้สอนควรเลือกวิธีสอน พยายามใช้วิธีสอนหลาย ๆ แบบ
หรืออาจเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ มีการใช้อุปกรณ์ประกอบโดยเลือกใช้ให้เหมาะสมกับเนื้อหา
และวัยของผู้เรียน สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนควรให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมให้
มากโดยเน้นให้ปฏิบัติจริง สอนอย่างมีเหตุผล ชี้ให้เห็นประโยชน์และโทษของการปฏิบัติ ใช้คำถาม
กระตุ้นให้นักเรียนคิดและควรเป็นคำถามต่อเนื่องให้นักเรียนคิดคำตอบได้ด้วยตนเอง และสามารถ
ตัดสินใจในสถานการณ์จริงได้ และที่สำคัญครูผู้สอนควรทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน
สอนนักเรียนด้วยความรักและเอาใจใส่อย่างแท้จริง หมั่นศึกษาหาความรู้อยู่เสมอให้ทันต่อ
การเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรม และพร้อมที่จะให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่นักเรียน

ชั้นวัดผล ควรวัดและประเมินผลให้ครอบคลุมเนื้อหาที่เรียน ควรใช้
วิธีวัดผลหลาย ๆ แบบ

1.4.3 ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา

ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนามีความสำคัญอย่างยิ่งในการเรียนการสอน
เพราะเป็นแม่แบบที่จะถ่ายทอดความรู้ ความคิด ตลอดจนเป็นแบบอย่างของการประพฤติปฏิบัติตาม

ของนักเรียน ได้มีผู้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

อวย เกตุสิงห์ (2513 : 11 - 12) กล่าวถึงลักษณะครูผู้สอน
จริยศึกษาไว้ดังนี้

1. เป็นผู้มีจริยธรรมดีในตนเอง
2. เป็นผู้มีบุคลิกลักษณะทั่วไปดีพอสมควร โดยเฉพาะเกี่ยวกับ
รูปร่าง การแต่งกาย และอากัปกิริยา ตลอดจนการพูด ซึ่งเป็นสมบัติที่ดึงดูดความนิยมนับถือ
3. ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกว่า สอนด้วยความรู้ความเข้าใจ
แจ่มแจ้งของตนเอง ไม่ใช่ท่องจำเอามาสอน
4. เป็นผู้เหนือกว่าผู้เรียนในทางจิตใจ

ดวงรัษฎ์ ศศะนาวิน (2513 : 54) กล่าวถึงครูผู้สอนวิชาศีลธรรม
ควรประกอบด้วยลักษณะดังนี้

1. ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีได้
2. มีความรู้ในหลักพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง เข้ากับสภาพสังคม
ขนบธรรมเนียมประเพณี สภาพแวดล้อม รู้หลักจิตวิทยาในการสอน รู้หลักวิชาครู สนใจเหตุการณ์
ปัจจุบันและหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ
3. รู้วิธีสอน โดยยึดหลักสอนให้เกิดความรู้ สอนให้ปฏิบัติได้ และ
สอนให้ได้รับผลจากความรู้และปฏิบัติได้

กรมการศาสนา (2521 : 1 - 20) กล่าวถึงลักษณะครูผู้สอน
จริยศึกษา สรุปได้ว่าครูควรปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างและ เป็นผู้นำทางจริยธรรมที่ดี

สันต์ ธรรมบำรุง (2522 : 201 - 202) อ้างถึงเฉลียว กาละเวก)
(ม.ป.ป. : 56 - 57) กล่าวถึงครูสอนศีลธรรมควรมีคุณลักษณะดังนี้

1. เป็นผู้ที่ศรัทธาที่ถูกต้องต่อวิชาศีลธรรม และมีความเชื่อว่าศีลธรรม
สามารถ เปลี่ยนพฤติกรรมคนให้ดีขึ้น
2. เป็นผู้มีความประพฤติเหมาะสมเป็นตัวอย่างที่ดีได้ เพื่อให้ผู้เรียน
เกิดความศรัทธาซึ่งจะเป็นขบวนการไปสู่ความสนใจ อยากรู้ อยากรับปฏิบัติ

๓. มีความรู้และวิธีการสอนที่ดี

อดิศักดิ์ ทองบุญ (2522 : 60 - 62) กล่าวว่า ครูผู้สอนจรรยาศึกษา
ควรมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีความรู้ในเรื่องศีลธรรมและวัฒนธรรมอย่างถูกต้องและรู้อย่างกว้างขวาง
2. มีเมตตา กรุณาต่อผู้เรียน
3. มีศิลปะในการใช้ถ้อยคำสำนวนโวหาร กลวิธีสอน อุปกรณ์การสอนให้เหมาะสมกับวัย และภูมิปัญญาของผู้เรียน

4. เป็นผู้ที่ศิษย์เคารพนับถือ เป็นแบบอย่างที่ดีด้วย
แสง จันทร์งาม (2522 : 222 - 223) กล่าวถึงครูสอนจรรยาศึกษา
ควรมีคุณสมบัติดังนี้

1. ควรมีความรักในวิชาจรรยาธรรม
2. ควรมีความรักเด็ก
3. ควรมีมาตรฐานความประพฤติส่วนตัว
4. ควรมีความสามารถเฉพาะตัวบางอย่าง
5. ควรมีความรู้เกี่ยวกับสถานะส่วนตัวของนักเรียน
6. ควรมีความรู้รอบตัวอย่างกว้างขวาง
7. ควรมีความสามารถในการพูดเป็นพิเศษ

พระธรรมญาณมุนี (2523 : 119) ให้ข้อคิดว่าครูผู้สอนจรรยาธรรม
ควรเป็นผู้มีศีลธรรมประจำตัว มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ผูกให้นักเรียนรู้จักใช้ความคิดทาง
จรรยาธรรม รู้จักผ่อนปรนความผิดของนักเรียน รักษาความสามัคคีและเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา

ชำ เลื่อง วุฒิจันทร์ (2524 : 13 - 14) กล่าวถึงครูผู้สอน
จรรยาธรรมว่า ต้องศึกษาค้นคว้าในเนื้อหาของจรรยาธรรมจนเกิดความซาบซึ้ง เพื่อโน้มน้าวจิตใจ
เด็กให้เกิดความสนใจ และครูควรกระทำตนเป็นตัวอย่าง สร้างศรัทธาแก่เด็ก และเรียนรู้สภาพ
ส่วนตัวนักเรียน เท่าที่สามารถทำได้

เมธี บิลันธนานนท์ (2525 : 55 - 59) กล่าวว่าครูผู้สอน
 จริยศึกษาควรมีความรู้ในหลักธรรม มีธรรมะประจำใจ มีวาทีศิลป์ มีความเข้าใจในตัวนักเรียน
 และเลือกใช้วิธีสอนที่เหมาะสม มีเทคนิคการสอนอย่างดีให้เกิดความสนุกสนานและประสพผล

อำไพ สุจริตกุล (2527 : 1 - 12) ได้เสนอแนะว่า ครูผู้สอน
 จริยศึกษาหรือศีลธรรมต้องเป็นผู้มีความรู้ดี สอนดี มีกลวิธีในการสอนคือบอกให้รู้ ทำให้ดู ให้เห็น
 ประโยชน์จริง และที่สำคัญครูต้องเป็นผู้มีความประพฤติปฏิบัติตัวดีด้วย

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2527 : 11 - 17) ให้ความคิดเห็น
 เกี่ยวกับครูผู้สอนจริยธรรมควรมีลักษณะต่อไปนี้

1. ทำคนให้เป็นที่รักและเป็นที่เลื่อมใสศรัทธากันเด็ก
2. มีเหตุผลไม่ใช้อารมณ์ มีระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติและให้
 ความยุติธรรมกับนักเรียนทุกคน
3. ทำคนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก
4. ลดการควบคุมนักเรียนในช่วงวัยรุ่น เพื่อเตรียมการที่จะเป็น
 ผู้นำครอบครัวในวัยต่อไป ควรฝึกฝนให้นักเรียนรู้จักพึ่งตนเองและควบคุมตนเองให้ได้

พระธรรมญาณมุนี (2528 : 326 - 327) กล่าวถึงครูผู้สอนวิชา
 ศีลธรรมตามหลักสูตรวิชาศีลธรรมในห้องเรียนควรมีลักษณะสรุปได้ดังนี้

1. ต้องรู้วัตถุประสงค์ของบทเรียน
2. ต้องเป็นที่เลื่อมใสของเด็ก
3. ต้องเลื่อมใสในหลักการหรืออุดมคติที่ตนสอน
4. ดำเนินการสอนให้ประยุกต์กับความเป็นอยู่ของเด็ก
5. ให้เด็กเห็นตัวอย่างที่ดีจากครูเอง

ชาญชัย ยมคิษฐ์ (2531 : 44 - 47) ได้เสนอแนะความคิดเห็น
 เกี่ยวกับครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาไว้ว่า ควรคัดเลือกครูผู้สอนอย่างพิถีพิถันเป็นพิเศษ ต้องเป็นคน
 ที่มีความรู้ ปฏิบัติชอบ เป็นตัวอย่างแก่นักเรียนได้ทุกกรณี ควรมีการบรรจุครูที่มีวุฒิทางพุทธศาสนบัณฑิต
 (พ.บ.) ศาสนศาสตรบัณฑิต (ศ.บ.) มาสอนหรือนิมนต์พระภิกษุที่ทรงคุณวุฒิและมีศีลจารวัตร
 อันทรงมาสอน

จากความคิดเห็นของบุคคลดังกล่าว สรุปลักษณะครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ควร เป็นพระสงฆ์หรือผู้มีความรู้พระพุทธศาสนาโดยตรง และครูประจำการที่มีคุณสมบัติเหมาะสม

1.5 สื่อการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา

สื่อการเรียนการสอน มีความสำคัญต่อการเรียนการสอนเพราะช่วยให้ผู้เรียน สนใจในการ เรียนและ เข้าใจบทเรียนได้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น มีผู้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับสื่อการเรียน การสอนวิชาพระพุทธศาสนาไว้ดังต่อไปนี้

ชำ เลื่อง วุฒิจันทร์ (2524: 113 - 151) ได้เสนอแนะสื่อการสอนจริยศึกษา มีดังต่อไปนี้

1. หนังสือ ได้แก่หนังสืออ่านประกอบ เกี่ยวกับจริยศึกษาค่าง ๆ ทั้งที่ส่วนกลาง และส่วนท้องถิ่นได้จัดทำขึ้น

2. แบบฝึกหัดแบบทดสอบ และแบบประเมินผลจริยศึกษาค่าง ๆ

3. วัสดุอุปกรณ์ เช่น อุปกรณ์ของจริง หุ่นจำลอง บัตร และภาพชนิดต่าง ๆ ตลอดจนอุปกรณ์ประเภท เครื่องแสงและเสียง

4. สื่อการเรียนทั่วไป ได้แก่สภาพที่ไปทัศนศึกษา การเชิญวิทยากรและ สื่อสารมวลชนต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วารสาร วิทยุ โทรทัศน์

นอกจากนี้ยังได้เสนอแนะการจัดบรรยากาศที่เอื้อต่อกิจกรรมพระพุทธศาสนา เป็นห้องจริยธรรมในโรงเรียนโดยจัดหา เลื่อปูให้นักเรียนได้นั่งทำกิจกรรมทางศาสนา เข้าสมาธิ หรือฟังเทศน์ จัดโต๊ะหมู่บูชาพร้อม เครื่องบูชา พระพุทธรูป และเครื่องประกอบในการจัดพิธีกรรม ทางศาสนา ตลอดจนจัดอุปกรณ์บทเรียนทางศาสนา เช่น เครื่องบวชขนาด เครื่องกรูณ อัฐบริวาร ของพระ แผนภูมิ แผ่นภาพที่เกี่ยวกับศาสนา ข้อธรรมคำสอน พระไตรปิฎก และหนังสือตำราศีลธรรม จรรยา

จำรัส น้อยแสงศรี (2527 : 164 - 166) กล่าวถึงสื่อการเรียนการสอน วิชาศีลธรรม ได้แก่

1. แผนที่ ใช้สอนพุทธประวัติ แสดงชาติภูมิ คำบาลและสถานที่เกี่ยวข้องใน ประเทศอินเดียและ เนปาล

2. รูปภาพ เช่นภาพพุทธประวัติ ปุชนิยสถาน ปุชนิยวัตถุ การจัดกิจกรรม การบำเพ็ญประโยชน์ ภาพข่าว และเหตุการณ์ เป็นต้น

3. แผนภูมิ แสดงญาติวงศ์ของพระพุทธเจ้า

4. สถานที่สำคัญ เช่นวัด โรงเรียน สาธารณสถาน

5. ภาพยนตร์ สไลด์ फिल्मสตริปเกี่ยวกับเรื่องราวทางพุทธศาสนาหรือคำสั่งสอนต่าง ๆ

6. เทป วิทยู เพื่อฟังการสวดมนต์ ฟังเทศน์

7. ชุดการสอน

สมทรง บุญญฤทธิ์ (2524 : 54) ได้เสนอแนะการใช้อุปกรณ์กระดาษและอื่น ๆ ในการสอนหัวข้อธรรมะ โดยใช้ภาพแต่งให้เป็นเรื่องเพื่อใช้อุปมาอุปมัย เปรียบเทียบหัวข้อปัญหา หรือการแก้ไขปัญหาคด้วยธรรมะ จุดสำคัญก็คือประดิษฐ์ในส่วนต่าง ๆ ของภาพเกิดความเคลื่อนไหวได้ เคลื่อนที่ไปมาอยู่บนแผ่นกระดาษที่ประดิษฐ์ให้เป็นฉากหลังอีกทีหนึ่งโดยใช้เทคนิคการทำหนังตะลุงมาประยุกต์ เช่น แขน ขา ศีรษะ

พระพยอม กัลยาโณ (2527 : 24 - 27) กล่าวถึงเรื่องสื่อการสอนจริยธรรม มีหลายอย่าง ตั้งแต่สื่อที่เป็นธรรมชาติ ตัวผู้สอน และสื่อที่เป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่ต่าง ๆ ตามความสะดวกและสถานการณ์อำนวย แต่ที่สำคัญมากคือสื่อที่เป็นตัวผู้สอนเองควรจะเป็นผู้ที่มีความประพฤติที่น่าเลื่อมใส น่าเอาอย่าง จะเป็นสื่อที่ดึงดูดใจผู้ฟังให้เลื่อมใสศรัทธาและปฏิบัติตาม

ช. บุศราคำ (2530 : 7 - 9) กล่าวถึงชุดการสอนการปลูกฝังและสร้างเสริมค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการได้แก่ 1. การฟังตนเอง ขยันหมั่นเพียรและรับผิดชอบ 2. การประหยัดและออม 3. การมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย 4. การปฏิบัติคุณธรรม ศาสนา 5. ความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ซึ่งกรมสามัญศึกษาให้หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษาจัดทำโครงการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในโรงเรียน โดยนำเนื้อหา มาดำเนินการสอนและอบรมนักเรียนเป็นระยะและเป็น เรื่อง ๆ มีจำนวน 10 เล่ม หรือ 10 เรื่องคือ เล่มที่ 1.

หลักการสอนและทฤษฎีการปลูกฝังสร้างเสริมจริยธรรม เล่มที่ 2 การพึ่งตนเอง เล่มที่ 3. ความขยันหมั่นเพียร เล่มที่ 4. ความรับผิดชอบ เล่มที่ 5. การประหยัดและออม เล่มที่ 6. การมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย เล่มที่ 7. การปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา เล่มที่ 8. ความรักชาติ เล่มที่ 9. ความรักสถาบันศาสนา เล่มที่ 10. ความรักสถาบันกษัตริย์

ศาสตราจารย์ จิตนะ (2530 : 20 - 24) ได้เสนอแนะการใช้สวนพุทธศาสตร์ ในการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาว่า ควรพยายามจัดบรรยากาศให้เป็นไปตามธรรมชาติเหมือน ครั้งพุทธกาลที่พระองค์ท่านได้สั่งสอนเทศนา ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 หมวดคือ หมวดพระพุทธรูป หมวด พระธรรม หมวดพระสงฆ์ และหมวดพุทธภาษิต ปรัชญาชีวิต โดยเขียนข้อความลงบนแผ่นไม้แขวน ไว้ตามต้นไม้ในโรงเรียน

จากข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของบุคคลดังกล่าว พอสรุปได้ว่าสื่อการเรียน การสอนวิชาพระพุทธศาสนามีหลายประเภท ได้แก่ประเภทวัสดุอุปกรณ์ เช่นหนังสือประเภทต่าง ๆ แผนที่ แผนภูมิ แผนภาพ รูปภาพ ประเภทโสตทัศนอุปกรณ์ เช่นเครื่องเสียง เครื่องฉาย ตลอดจน สื่อชนิดต่าง ๆ สื่อเหล่านี้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมการเรียนการสอน เป็นการสร้าง บรรยากาศในการเรียนรู้ให้แก่นักเรียนได้อย่างดียิ่ง เช่นการจัดห้องจริยธรรมในโรงเรียน การจัด สวนพุทธศาสตร์ รวมทั้งชุดการสอนการปลูกฝังและสร้างเสริมค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ ซึ่งล้วนแต่ เป็นการเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริงและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ เน้นให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีต่อประเทศไทยหรือสังคมไทยซึ่งเสื่อมใส ศรัทธามาแต่อดีต การใช้สื่อแต่ละประเภทนั้นครูอาจเลือกใช้ตามความเหมาะสมซึ่งพิจารณาจาก ความสอดคล้องกับหลักสูตร ความถูกต้อง ความยากง่ายของเนื้อหาวิชา กระตุ้นความสนใจใน การเรียนได้ดี ทำให้เข้าใจบทเรียนได้ง่ายและชัดเจน ทั้งนี้ครูผู้สอนควรผลิตสื่อไว้ใช้เองโดยนำ วัสดุในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์และคำนึงถึงการประหยัดด้วย

1.6 การวัดผลและประเมินผลวิชาพระพุทธศาสนา

การวัดผลและการประเมินผลเป็นกิจกรรมสำคัญอย่างหนึ่งของการเรียน การสอน เพราะเป็นวิธีการที่ทำให้ผู้สอนได้ทราบว่าการสอนของตนบรรลุตามจุดหมายหรือไม่ มีสิ่งใดควรปรับปรุงแก้ไข ได้มีผู้เสนอความคิดเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลวิชาพระพุทธ ศาสนาไว้ดังนี้

สวัสดิ์ สุวรรณอักษร (ม.ป.ป. : 43) ได้เสนอแนวทางการวัดและประเมินผล
วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาไว้ดังนี้

1. การสังเกตความประพฤติหรือพฤติกรรมของนักเรียนเป็นรายบุคคลทั้งต่อหน้า
และลับหลัง
2. ชักถาม สอบถามหรือสัมภาษณ์ทั้งตัวนักเรียนเองและบุคคลที่เกี่ยวข้อง
3. ทดสอบทั้งก่อนเรียน ระหว่างเรียน และหลังเรียน
4. ตรวจสอบผลงานของนักเรียน
5. พิจารณาจากความคิดเห็นหรือจากการให้คะแนนหรือการประเมินค่าของ
บุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง

ละออ การุณยะวณิช (2520 : 16 - 20, 108) กล่าวถึงน้ำหนักของ
คะแนนและเวลาที่ใช้แก่การศึกษาในด้านพุทธศึกษา จริยศึกษา พลศึกษา และทัศนศึกษา ตาม
จุดมุ่งหมายในแผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2503 ว่า คะแนนด้านจริยศึกษามีน้ำหนักน้อยที่สุดใน
การเรียนการสอนแต่ละวันและแต่ละภาคเรียน จึงเรียกได้ว่าไม่มีความสำคัญในหลักสูตร เพราะ
โรงเรียนพากันสอนจริยศึกษาอย่างสอนพุทธศึกษา วัดผลการเรียนศีลธรรมอย่างเดียวกับการอ่าน
เอาเรื่องหรือวรรณคดี ผลจึงปรากฏในปัจจุบันนี้ว่า นักเรียนมีความรู้กว้างขวาง เข้าใจความเป็นไป
ของสังคม เป็นอย่างดี จำพุทธประวัติ พุทธสาวก พุทธภาษิตได้ ตอบได้คะแนนดี แต่ไม่ปรากฏว่า
ซาบซึ้งในความสำคัญของศาสนา ผลของการเรียนมิได้ปรากฏ เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของ
นักเรียนทางด้านศีลธรรมในการดำเนินชีวิตประจำวัน คะแนนที่ได้จากจริยศึกษาควรเป็นคะแนน
ความประพฤติซึ่งครูผู้สอนให้คะแนนร่วมกันโดยพิจารณาจากความประพฤติของนักเรียน เป็นรายคน
ทั้งในห้องและนอกห้องเรียน ส่วนการสอบข้อเขียนมีคะแนน เป็นเพียงส่วนน้อยและควรวัดความเข้าใจ
และทัศนคติมากกว่าวัดความจำ

อำนวย ทะพิงค์แก และชยันต์ วรรณะภูติ (2522 : 204) กล่าวถึง
การวัดผลและประเมินผลศีลธรรมจริยธรรมในโรงเรียนว่าจำกัคอยู่ในระดับความสามารถเชิงสมอง
ในการจดจำบทเรียน ไม่ได้เป็นการวัดพฤติกรรมว่าผู้เรียนหลังจากได้รับความรู้แล้วจะสามารถ
นำความรู้ไปปฏิบัติได้หรือไม่ การสอนจริยธรรมจึงไม่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกันระหว่าง
ความรู้และพฤติกรรมได้ เพียงแต่หวังว่า เมื่อมีความรู้ ความสำนึกในด้านจริยธรรมแล้ว คงจะมี
พฤติกรรมที่สอดคล้องกับความสำนึกนั้น

แสง จันทร์งาม (2522 : 229) กล่าวถึงการประเมินผลการเรียนการสอน
จริยธรรม มี 3 ชั้นคือ

1. ชั้นความจำ
2. ชั้นความเข้าใจ
3. ชั้นความเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมของนักเรียน โดยอาศัยการสังเกตหรือ
มอบหมายงานพิเศษให้ทำ สร้างสถานการณ์ทดสอบคุณธรรมของนักเรียน

ชำ เลื่อง วุฒิจันทร์ (2524 : 156 - 158) กล่าวถึงการประเมินผลและ
การวัดผลการสอนจริยศึกษาว่า ต้องสอดคล้องกับความมุ่งหมายของจริยศึกษา คือการพัฒนา
บุคลิกภาพ เจตคติ และพฤติกรรมของนักเรียน โดยอบรมสั่งสอนและปลูกฝังนักเรียนมาระยะหนึ่ง
แล้วประเมินผลว่า นักเรียนได้พัฒนาด้านต่าง ๆ นั้นแค่ไหน เพียงไรทั้งรายบุคคลและเป็นกลุ่ม
มีปัญหาที่จะต้องได้รับการแนะแนวและซ่อม เสริมอย่างไร วิธีดำเนินการประเมินผลมีดังต่อไปนี้

1. กำหนดจุดประสงค์เป็นรายกลุ่มประสบการณ์ หรือ เป็นรายแผนการเรียน
การสอนซึ่งอยู่ในรูปของจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม
2. การประเมินผลต้องกระทำต่อเนื่องกันไป
  - 2.1 ประเมินผลก่อนเริ่มเรียน เพื่อทราบความพร้อมพื้นฐานของนักเรียน
  - 2.2 ประเมินผลระหว่างเรียนเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน
  - 2.3 ประเมินผลเมื่อจบสิ้นการเรียนตอนหนึ่ง ๆ เพื่อทราบผลสัมฤทธิ์
ของการเรียน

3. วิธีการที่จะนำมาใช้ในการประเมินผล ต้องสอดคล้องตามจุดประสงค์
เชิงพฤติกรรมที่ตั้งไว้

4. รูปแบบการประเมิน มีหลายรูปแบบ เช่นการสัมภาษณ์รวมทั้งการสอบ
ปากเปล่า การสังเกต การตรวจผลงาน การทดสอบข้อเขียนแบบทดสอบความเรียงและแบบทดสอบ
ปรนัย

วคิน อินทสระ (2526 : 93) กล่าวถึงการวัดผลและประเมินผลการศึกษา
ตามแนวพุทธศาสนานั้น มุ่งเอาความเป็นคนดีเป็นจุดหมายปลายทาง ความเป็นคนดีนั้นมีหลาย
ระดับชั้นคือตัวอย่างปุุชชน ตัวอย่างอริยชน องค์ประกอบที่จะให้เป็นคนดีก็คือความรู้ดี และความประพฤติ

ดีเป็นชั้น ๆ ไป ยิ่งเว้นชั่ว ทำดี และทำจิตใจบริสุทธิ์ได้มากเท่าใดก็ยิ่งเป็นคนดีมากเท่านั้นจนก้าวพ้นจากแดนของปุถุชนขึ้นสู่แดนแห่งอริยชน มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ อันถือว่าเป็นเป้าหมายสำคัญของพุทธศาสนาและแม่ของโลกร่วมกัน

อำไพ สุจริตกุล (2527 : 1 - 12) ได้เสนอแนะวิธีการวัดผลสรุปได้ว่า ควรวัดทางด้านการปฏิบัติ เพื่อตรวจสอบว่าเป็นไปอย่างไร และได้ผลตามวัตถุประสงค์หรือไม่ ซึ่งครูผู้สอนต้องใช้เทคนิคต่าง ๆ

หน่วยศึกษานิเทศก์ (2529 : 9 - 10) กล่าวถึงการประเมินผลการเรียนการสอนจรรยาธรรมตามจุดประสงค์ในแต่ละคาบว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นยิ่ง เพราะจะเป็นสิ่งที่ยืนยันให้ครูผู้สอนทราบว่าการสอนของตนในคาบนั้นบรรลุจุดหมายหรือไม่ วิธีการที่ครูจะต้องปฏิบัติคือ ครูอาจประเมินดูได้จากการทดสอบย่อย หรือจากการสังเกตและเมื่อผลจากการประเมินในคาบนั้นพบว่า การเรียนการสอนบรรลุเป้าหมายแล้ว ย่อมเป็นนิมิตหมายอันดีว่า ถ้าเป็นเช่นนี้ไปทุก ๆ คาบทุก ๆ บทเรียนแล้วการสอนของครูโดยส่วนรวมก็ย่อมจะบรรลุจุดประสงค์ของรายวิชาด้วย

ชาญชัย ยมศิษฐ์ (2531 : 44 - 47) ได้เสนอแนะวิธีวัดผลสรุปได้ว่า ควรมีการวัดผลหลาย ๆ วิธี

จากแนวความคิดดังกล่าว พอสรุปได้ว่า การวัดและประเมินผลวิชาพระพุทธศาสนา ควรวัดและประเมินผลทุกระยะขณะที่เรียนโดยใช้วิธีการวัดผลหลาย ๆ วิธีตามความเหมาะสม ทั้งทดสอบปากเปล่า ข้อเขียนและเน้นการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งพิจารณาจากตัวนักเรียนเองและบุคคลที่เกี่ยวข้องด้วยว่าหลังจากได้รับความรู้แล้วสามารถนำความรู้ไปปฏิบัติได้หรือไม่ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนโดยมุ่งเอาความเป็นคนดีเป็นประการสำคัญ ถ้าครูผู้สอนสามารถวัดผลและประเมินผลตามจุดประสงค์ในแต่ละคาบทุก ๆ บทเรียนได้ก็จะทำให้ครูผู้สอนทราบถึงการสอนของตนบรรลุจุดหมายหรือไม่ มีปัญหาที่จะต้องซ่อม เสริมแก้ไขอย่างไร เพื่อจะได้พัฒนาการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้น จึงเห็นได้ว่าการวัดผลและประเมินผลมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อครูและนักเรียน เนื่องจาก เป็นวิธีการที่ทำให้ทราบถึงผลของการจัดการเรียนการสอนซึ่งต้องอาศัย เทคนิคการวัดผลและประเมินผลด้วย ดังนั้นครูผู้สอนพึงศึกษา เทคนิคเหล่านั้นให้เข้าใจและดำเนินการให้ถูกหลักการ เพื่อให้เกิดความสัมฤทธิ์ผลในการเรียนการสอน

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่อง พัฒนาการการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทยที่นำมากล่าวนี้มี เฉพาะงานวิจัยในประเทศไทยเท่านั้น ส่วนงานวิจัยต่างประเทศยังไม่ปรากฏว่ามีการทำวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ จึงขอนำผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว มาเสนอดังต่อไปนี้

เพ็ญจันทร์ ภูประเสริฐ (2513 : 115 - 120) ได้วิจัยเรื่อง "การสอนวิชาศีลธรรม ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดพระนครและธนบุรี" เพื่อศึกษาความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของครูและนักเรียน เกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาศีลธรรม ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคที่ประสบอยู่ ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังครู 75 คน นักเรียน 325 คน จากโรงเรียนรัฐบาล และโรงเรียนราษฎร์ทั้งชายและหญิง วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ผลการวิจัยพบปัญหาเกี่ยวกับครูศีลธรรมว่าใช้วิธีสอนแบบบรรยายและอธิบาย ไม่มีเวลาจัดกิจกรรม ไม่มีความรู้พื้นฐานในการสอน โรงเรียนขาดอุปกรณ์การเรียนการสอน และผู้ปกครองไม่ให้การสนับสนุนอบรมนักเรียนร่วมกับทางโรงเรียน ผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ควรจัดอบรมครูผู้สอนวิชาศีลธรรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง เกี่ยวกับด้านหลักสูตร วิธีการสอน สถาบันฝึกหัดครูควรผลิตครูให้มีความรู้ความสามารถอย่างแท้จริง ครูทุกคนควรมีส่วนร่วมในการอบรมศีลธรรมแก่นักเรียนและควรปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้นทั้งด้านความรู้และวิธีการสอน ส่วนนักเรียนควรนำสิ่งที่ได้เรียนไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน มากกว่าที่จะเรียนเพื่อท่องจำ เนื้อหาเท่านั้น

รัตนา ภมร (2513 : 18 - 30) ได้วิจัยเรื่อง "การสอนศีลธรรมในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นสายสามัญของโรงเรียนในจังหวัดพระนครปีการศึกษา 2513" เพื่อสำรวจความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นสายสามัญในจังหวัดพระนครที่มีต่อการสอนศีลธรรมในระดับต่าง ๆ ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์รวม 6 โรงเรียน จำนวน 240 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่สนใจวิชาศีลธรรมน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับวิชาอื่น ๆ ในหมวดเดียวกัน ส่วนความคิดเห็นของนักเรียนต่อการเรียนการสอนศีลธรรมเห็นว่า ครูควรมีความรู้กว้างขวาง มีบุคลิกภาพดีและเหมาะสม เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นแต่ครูไม่ใช้อุปกรณ์การสอน ขาดเทคนิคในการจัดกิจกรรม หนังสือแบบเรียนไม่มีภาพประกอบให้นักเรียนเกิดภาพพจน์และเนื้อหาไม่ปรับปรุงให้ทันสมัย

สมพร จารุณี (2514 : 67 - 71) ได้วิจัยเรื่อง "การสำรวจวิธีสอนวิชาศิลปะธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของโรงเรียนในจังหวัดพระนคร ธนบุรี" เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาศิลปะธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังครูผู้สอนวิชาศิลปะธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในพระนครและธนบุรี จำนวน 63 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ผลการวิจัยพบว่าครูทุกคนเห็นความสำคัญของวิชาศิลปะธรรมและได้ตั้งความมุ่งหมายในการสอนทุกครั้ง วิธีสอนส่วนใหญ่ใช้การบรรยายหรืออธิบาย รองลงไปคือการอภิปราย การให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น ครูส่วนใหญ่ใช้อุปกรณ์การสอนและจัดกิจกรรม เสริมหลักสูตรเป็นบางครั้ง การวัดผลถือคะแนนการสอบข้อเขียนและคะแนนความประพฤติ เป็นสำคัญ ปัญหาของครูสอนวิชาศิลปะธรรม คือไม่มีเวลาหาความรู้เพิ่มเติม ไม่รู้วิธีการสอน และการจัดกิจกรรมที่เหมาะสม อุปกรณ์การสอนหายาก และขาดความรู้ด้านเทคนิคในการวัดผล

กมล อุดลพันธ์ (2517 : 42 - 50) ได้วิจัยเรื่อง "การศึกษาปัญหาการเรียนการสอนวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรมในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนมัธยมสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง" เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่อาจารย์และนักเรียนประสบในการเรียนการสอนวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม เพื่อจะได้เสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาต่อไป ผู้วิจัยได้ใช้วิธีสัมภาษณ์อาจารย์ผู้สอนวิชานี้ 2 คน และใช้แบบสอบถามนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 210 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ผลการวิจัยพบว่า การสอนวิชาศิลปะธรรมมีปัญหาเรื่องการจัดกิจกรรม เพราะห้องเรียนไม่เอื้ออำนวยต่อการจัดกิจกรรมและนักเรียนและอาจารย์ควรร่วมกันจัดกิจกรรม ปัญหาเกี่ยวกับนักเรียนคือขาดความคิดวิพากษ์วิจารณ์ ขาดความรับผิดชอบ และขาดทักษะในการทำงานร่วมกันแบบประชาธิปไตย ส่วนการวัดผลไม่มีปัญหาเพราะวัดผลท้ายชั่วโมงทุกครั้ง นักเรียนไม่ชอบเรียนเพราะเรียนยากไม่ค่อยเข้าใจ ส่วนดีของวิชานี้คือทำให้เป็นพลเมืองดี รู้จักบาปบุญคุณโทษ ควรมีการปรับปรุงแบบเรียนและหลักสูตรให้เหมาะสม ควรประดิษฐ์อุปกรณ์การสอนขึ้นใช้เอง

อารยา เกษมณี (2519 : 67 - 74) ได้วิจัยเรื่องปัญหาการเรียนการสอนวิชาศิลปะธรรมในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย" เพื่อศึกษาปัญหาทั่วไปเกี่ยวกับการเรียนการสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายสายสามัญในกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 20 คน ครูผู้สอนวิชาศิลปะธรรมในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 34 คน และ

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 400 คน จากโรงเรียนรัฐบาล 10 แห่ง โรงเรียนราษฎร์ 10 แห่ง วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ มีชดภูมิ เลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาที่ครูประสบมากที่สุดคือ การสนับสนุนให้ครูได้รับความรู้เพิ่มเติม การอบรม การจัด เนื้อหาและอุปกรณ์ให้สัมพันธ์กัน การกระตุ้นให้นักเรียนสนใจและแสดงความคิดเห็น ตลอดจนการจัดกิจกรรมของชุมนุม ครูและนักเรียน เห็นพ้องกันว่าแบบเรียนมีเนื้อหาแคบที่เป็นปัญหามาก ได้แก่ ภาพประกอบ คำถาม แบบฝึกหัดและข้อ เสนอแนะ ส่วนบุคลิกภาพของครูผู้สอน เป็นปัญหาพอประมาณ นักเรียนมีความเห็นว่าสิ่งที่ เป็นปัญหามากคือการให้ครูได้ใช้วิทยากรและทัศนคติของ ผู้บริหารที่มีต่อวิชาชีพธรรม การให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนและการจัดกิจกรรม

วันดี วัฒนาประสิทธิ์ (2519 : 64 - 68) ได้วิจัยเรื่อง "ปัญหาการสอนศีลธรรม ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น" เพื่อศึกษาปัญหาทั่วไปเกี่ยวกับการสอนศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังผู้บริหาร จำนวน 18 คน ครูผู้สอนวิชาศีลธรรม จำนวน 40 คน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 368 คน ในโรงเรียนรัฐบาล 10 แห่ง โรงเรียนราษฎร์ 10 แห่ง ในเขตการศึกษา 1 วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ มีชดภูมิ เลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่าขาดเอกสารประกอบการเรียนการสอน จำนวนนักเรียนมีมากเกินไป นักเรียนไม่มีส่วนร่วมในการวางแผนกิจกรรม ครูไม่ได้ใช้อุปกรณ์การสอน และมีบุคลิกภาพไม่เหมาะสม

สันทศ ลินธุพันธ์ประทุม (2523 : 71 - 73) ได้วิจัยเรื่อง "การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ความเชื่อ และการปฏิบัติตามพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 สังกัดกรมสามัญศึกษาในกรุงเทพมหานครและจังหวัดชัยภูมิ" เพื่อศึกษาความสัมพันธ์และเปรียบเทียบความรู้ ความเชื่อและการปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาของนักเรียน จำนวน 571 คน โดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ แบบสอบถามวัดความเชื่อ และการปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่ามีชดภูมิ เลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์และทดสอบค่าที (t - test) ผลการวิจัยพบว่า ความรู้ ความเชื่อและการปฏิบัติตามหลักธรรมะของพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กันทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ส่วนการ เปรียบเทียบพบว่านักเรียนในกรุงเทพมหานครและชัยภูมิมีความรู้ความ เชื่อในพระพุทธศาสนาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนการปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาไม่แตกต่างกัน นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความรู้ความ เชื่อในพระพุทธศาสนาไม่แตกต่างกัน แต่การปฏิบัติตามหลักธรรมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกัน มีความรู้ความ เชื่อและการปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาแตกต่างกัน นักเรียนที่มีบิดามารดาหรือผู้ปกครองมีฐานะทาง เศรษฐกิจต่างกันมีความรู้ความ เชื่อในพระพุทธศาสนาไม่แตกต่างกัน แต่การปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาของกลุ่มตัวอย่างในกรุงเทพแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนในชัยภูมิพบว่าไม่มีความแตกต่างกัน

จรีพันธ์ พิทักษ์ (2524 : 44 - 48) ได้วิจัยเรื่อง "จริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานีที่ เคยเรียนและไม่ เคยเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์" เพื่อ เปรียบ เทียบจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่ เคยเรียนและไม่ เคยเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์จำนวน 300 คน โดยสุ่มตัวอย่างอย่างง่ายและใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยทดสอบค่าที (t - test) และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่เรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์มีจริยธรรมสูงกว่านักเรียนที่ไม่ เคยเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่ไม่มีความสัมพันธ์กันระหว่างจริยธรรมกับจำนวนปีที่เรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ศิริพร ลิริวิวัฒน์ (2527 : 62 - 101) ได้วิจัยเรื่อง "การศึกษาเปรียบเทียบความ เชื่อในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนมัธยมศึกษา เขตแทรกซิมของผู้ออกการร้ายคอมมิวนิสต์จังหวัดอุบลราชธานี" เพื่อศึกษาระดับความ เชื่อของนักเรียนชายและหญิง และระดับชั้นโดยสุ่มตัวอย่างประชากรจากนักเรียน 2 โรงเรียนจำนวน 333 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ มัชฌิม เลขคณิต ส่วน เบี่ยงเบนมาตรฐานและทดสอบค่าที (t - test) ผลการวิจัยพบว่านักเรียนส่วนใหญ่ไม่ เคารงรักษาศีล 5 ในชีวิตประจำวันโดยเฉพาะข้อ 1 และข้อ 4 นักเรียนส่วนมากจะทำบุญตักบาตรและบริจาคสิ่งของในงานเทศกาล นักเรียนหญิงจะสนใจการสวดมนต์ไหว้พระมากกว่านักเรียนชาย นักเรียนส่วนใหญ่สนใจการฟัง การอ่าน การสนทนาธรรมน้อยมาก มีความ เชื่อในพระพุทธศาสนาโดยส่วนรวมไม่แตกต่างกัน นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีความ เชื่อสูงกว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

ชาญชัย ยมศิษฐ์ (2528 : 129) ได้วิจัยเรื่อง "ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปฏิบัติตามศีลห้าของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตการศึกษา 6" เพื่อศึกษาสภาพการปฏิบัติตามศีลห้าและศึกษาลำดับความสำคัญของปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติตามศีลห้าตามคำรายงานของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตการศึกษา 6 ผู้วิจัยใช้วิธีสุ่มแบบหลายชั้นต่อนักเรียนจำนวน 400 คน และส่งแบบสอบถามแบบประเมินค่า (Rating Scale) ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง วิเคราะห์ข้อมูลโดยแจกแจงความถี่ หาค่าร้อยละ ค่ามัธยฐาน เลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สมการถดถอย ทุคูณ และวิเคราะห์องค์ประกอบ ผลการวิจัยพบว่าการปฏิบัติตามศีลห้าของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างมีค่าเฉลี่ย 96.40 และนักเรียนร้อยละ 50.50 ปฏิบัติสูงกว่าค่าเฉลี่ย และปัจจัยที่ส่งผลต่อการปฏิบัติตามศีลห้าของนักเรียนมี 4 ปัจจัยเรียงตามลำดับความสำคัญดังนี้คือ ความประพฤติกองเพื่อน การอบรมเลี้ยงดูของผู้ปกครอง ลักษณะของเพื่อน และความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน เมื่อจัดกลุ่มเรียงลำดับความสำคัญคือ กลุ่มเพื่อน บ้าน และวัด

ชุติมา อ่อนละม้าย (2529 : 191 - 211) ได้วิจัยเรื่องสภาพการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยส่งแบบสอบถามไปยังผู้บริหารจำนวน 96 คน ผู้สอนจำนวน 94 คน และนักเรียนจำนวน 379 คน ผลการวิจัยพบว่า ด้านจุดประสงค์ ผู้บริหารและผู้สอนเห็นว่ามีเหมาะสมและสอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน ด้านเนื้อหาวิชา นักเรียน ผู้บริหารและผู้สอนมีความเห็นว่าเป็นประโยชน์ มีส่วนส่งเสริมทัศนคติ ค่านิยม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ส่วนปัญหาการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาในด้านการเรียนการสอนมีปัญหาคือ ผู้สอนมีวุฒิไม่ตรงกับวิชาที่สอน

เชาวฤทธิ์ จงเกษกรณ์ (2529 : 112 - 118) ได้วิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของครูสังฆศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย" เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูสังฆศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในด้านการใช้หลักสูตร เนื้อหาวิชา การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อการสอน และแหล่งวิชาการ และการวัดผลและประเมินผล และเพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาดังกล่าวระหว่างครูสังฆศึกษาที่สอนในโรงเรียนต่างจังหวัดกับโรงเรียนในกรุงเทพมหานคร ระหว่างครูสังฆศึกษาที่ได้รับการฝึกอบรมกับไม่ได้รับการฝึกอบรมเพิ่มเติม เพื่อการสอนวิชา

พระพุทธศาสนา และระหว่างครูสังคัมภีษการที่มีประสบการณ์การสอนต่างกัน ผู้วิจัยได้ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบง่ายจากครูสังคัมภีษการระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจำนวน 396 คนจากโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ทั่วประเทศ วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ มัชฌิมเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบค่าที ผลการวิจัยพบว่าวัตถุประสงค์ของหลักสูตรกำหนดไว้ไม่ชัดเจน ไม่เจาะจง จำนวนหน่วยการเรียนรู้และอัตราเวลาเรียนไม่เหมาะสมกับปริมาณเนื้อหาวิชา ครูขาดแคลนเอกสารประกอบหลักสูตร การสอนเนื้อหาให้นักเรียนเกิดความสนใจทำได้ยาก มุ่งเน้นความรู้ความจำมากกว่าการนำไปปฏิบัติ ครูมีความเคยชินกับการสอนแบบบรรยายและโรงเรียนขาดอุปกรณ์การเรียนการสอน ส่วนการเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูสังคัมภีษการในโรงเรียนต่างจังหวัดกับโรงเรียนในกรุงเทพมหานครมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาทั้ง 5 ด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และครูที่มีประสบการณ์ในการสอนระหว่าง 6 - 10 ปีกับครูที่มีประสบการณ์การสอนตั้งแต่ 11 ปีขึ้นไปมีความเห็นไม่แตกต่างกันที่ระดับความมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.01 แต่ปัญหาด้านการใช้สื่อและแหล่งวิชาการมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

นางลักขณ์ จันทรแสนโรจน์ (2529 : 44 - 62) ได้วิจัยเรื่อง "ปัญหาการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาของครูและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในกรุงเทพมหานคร" เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนสังกัดกองการมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้สุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นและใช้แบบสอบถามถามครูผู้สอน 81 คน นักเรียน 964 คน ผลการวิจัยพบว่า ครูผู้สอนส่วนใหญ่ต้องการสื่อและอุปกรณ์การสอน เอกสารหลักสูตร และคู่มือครูมาใช้ในการสอนมากที่สุดและต้องการได้รับความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรที่ปรากฏในหลักสูตร นักเรียนต้องการให้มีการปรับปรุงตัวครูผู้สอนและการจัดการเรียนการสอน ต้องการให้ครูมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับนักเรียนมากที่สุด และต้องการไปทัศนศึกษาสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา ครูและนักเรียนเห็นว่าพระภิกษุช่วยส่งเสริมการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา มาก ใช้หนังสือพระพุทธศาสนาของกรมวิชาการ เป็นสื่อและอุปกรณ์การสอนมากที่สุด และมีความเคยชินกับการสอนแบบบรรยาย

สุดา ชินะวานิช (2529 : 109 - 111) ได้วิจัยเรื่อง "ปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของครูและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพมหานคร" เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของครูและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานครจากครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา จำนวน 54 คน นักเรียน 486 คน โดยแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้สุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ค่ามัธยฐาน เลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า ครูส่วนใหญ่ชอบสอนวิชาพระพุทธศาสนา ศึกษาพระพุทธศาสนาด้วยตนเองและไปร่วมกิจกรรมที่วัด ครูและนักเรียนมีความเห็นสอดคล้องกันว่า ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาควรมีความรู้และมีประสบการณ์เป็นอย่างดี เนื้อหาวิชาเหมาะสมกับผู้เรียน ครูส่วนใหญ่สอนโดยวิธีการบรรยาย ใช้สื่อและอุปกรณ์การสอนน้อย ไม่ทราบแหล่งบริการเกี่ยวกับหนังสือและอุปกรณ์ นักเรียนมีความคิดเห็นว่าพระพุทธศาสนามีคุณค่า เป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจช่วยให้บุคคลมีคุณภาพ ส่วนใหญ่จะปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาหรือเข้าเป็นสมาชิกเกี่ยวกับกิจกรรมทางศาสนา

นุชิต ศรีอาจ (2530 : 156 - 186) ได้วิจัยเรื่อง "การใช้หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 9" เพื่อศึกษาสภาพการใช้หลักสูตรและปัญหาการใช้หลักสูตรดังกล่าวโดยใช้แบบสอบถามแบบเลือกตอบและแบบปลายเปิดสอบถามผู้บริหารจำนวน 198 คน ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา จำนวน 125 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าร้อยละ ผลการวิจัยด้านการใช้หลักสูตรพบว่า มีการเตรียมบุคลากรโดยสำรวจความพร้อมของครู ส่งครูเข้ารับการฝึกอบรมตามหน่วยงานหรือหน่วยราชการ ครูผู้สอนส่วนใหญ่เป็นครูหมวดสังคมศึกษาซึ่งมีความรู้และทักษะในการสอน แต่มีไม่เพียงพอ เอกสารประกอบหลักสูตรที่โรงเรียนจัดหาให้ส่วนใหญ่คือหลักสูตรและหนังสือเรียน สื่อการเรียนการสอนมีแต่ไม่เพียงพอ ที่ใช้ส่วนใหญ่คือรูปภาพ รองลงมาคือหนังสือพิมพ์ เครื่องบันทึกเสียงและของจริง มีการจัดกิจกรรมเสริมการเรียนการสอน ส่วนใหญ่จัดตามวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีการสวดมนต์ ฟังสมาธิและนิมนต์พระมาบรรยายธรรม ส่วนการวัดผลและประเมินผลมีการชี้แจงจุดมุ่งหมาย หลักเกณฑ์และวิธีการวัดผลให้นักเรียนทราบโดยวัดผลหลังจากจบบทเรียนแล้วและตามโอกาสที่เหมาะสม ส่วนใหญ่เน้นความรู้ ความจำ การนำไปใช้ และเจตคติ สำหรับด้านปัญหาการใช้หลักสูตรพบว่า ครูได้รับการอบรมไม่ครบทุกคน ครูผู้สอนไม่มีวุฒิทางพระพุทธศาสนา สื่อการเรียนการสอนไม่เพียงพอและไม่มีประสิทธิภาพ นักเรียนสนใจในกิจกรรม เสริมการเรียนการสอนน้อย ส่วนการวัดผลและประเมินผล ครูมีความรู้ความเข้าใจ

ไม่เพียงพวจึงไม่สามารถวัดผลให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้

กิตติศักดิ์ รัตนจันทร์ (2530 : 107 - 114) ได้วิจัยเรื่อง "การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนาระหว่างมัธยมศึกษาตอนปลายแผนการเรียนวิทยาศาสตร์-คณิตศาสตร์ กับแผนการเรียนสังคมศึกษา-ภาษา" เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนาระหว่างนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายแผนการเรียนวิทยาศาสตร์-คณิตศาสตร์ กับแผนการเรียนสังคมศึกษา-ภาษาในด้านจุดประสงค์ของวิชา เนื้อหาวิชา กิจกรรมการเรียน การสอน สื่อการเรียนการสอน การวัดผลและการประเมินผลการเรียน ผู้วิจัยได้สุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) กับนักเรียนดังกล่าวในเขตการศึกษา 11 (นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษ) จำนวน 11 โรงเรียน แบ่งเป็นแผนการเรียนวิทยาศาสตร์-คณิตศาสตร์โรงเรียนละ 25 คน แผนการเรียนสังคมศึกษา-ภาษาโรงเรียนละ 25 คน รวมโรงเรียนละ 50 คน รวมทั้งสิ้น 550 คน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนทั้ง 2 แผนการเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ ทั้ง 5 ด้านไม่แตกต่างกันที่ระดับความมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 ซึ่งไม่ตรงตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

จากผลงานวิจัยที่กล่าวมาแล้วนี้ จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่ได้วิจัยเกี่ยวกับเรื่องการเรียนการสอนวิชาศีลธรรมหรือวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพมหานคร ซึ่งผลการวิจัย เป็น 6 ด้าน สรุปได้ดังนี้

ด้านหลักสูตร พบว่าควรมีการปรับปรุงหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะวัตถุประสงค์ของหลักสูตรไม่ชัดเจน ไม่เจาะจง

ด้านจุดมุ่งหมายการเรียนการสอน พบว่าวิชาพระพุทธศาสนามีคุณค่า มีประโยชน์ เพราะสอนให้เป็นพลเมืองดี รู้จักบาปบุญคุณโทษ

ด้านเนื้อหา มีผู้วิจัยน้อยมาก ที่วิจัยไว้แล้วพบว่า เนื้อหา มีความเหมาะสมกับผู้เรียน แต่เนื้อหาไม่ทันสมัย

ด้านการเรียนการสอน พบว่าครูส่วนใหญ่จะสอนแบบบรรยายหรืออธิบาย โดยมุ่งเน้นด้านความรู้ความจำมากกว่าการนำความรู้ไปประยุกต์ปฏิบัติ ปัญหาที่พบคือการสอนให้นักเรียนเกิดมโนทัศน์ทำได้ยาก สภาพห้องเรียนไม่อำนวยความสะดวกการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จำนวนหน่วยการเรียนและอัตราเวลาเรียนไม่เหมาะสมกับปริมาณเนื้อหา

ส่วนครูผู้สอนควรมีความรู้กว้างขวางและมีความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมะซึ่งครูส่วนใหญ่ จะศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองแต่มีครูบางคนไม่มีเวลาหาความรู้เพิ่มเติม ควรให้การสนับสนุน ครูให้ได้รับการอบรมความรู้เพิ่มเติม ปรับปรุงตัวครูผู้สอนโดยเฉพาะผู้ที่มีวุฒิไม่ตรงกับวิชาที่สอน ครูควรมีมุขยสัมพันธ์ที่ดีกับนักเรียน มีบุคลิกภาพดีและเหมาะสม

สำหรับค่านักเรียน พบว่ามีความสนใจ เรียนวิชานี้น้อย เพราะเรียนยากจึงไม่ชอบ เรียน ขาดความคิดวิพากษ์วิจารณ์ ขาดความรับผิดชอบ ขาดทักษะในการทำงานร่วมกัน ไม่รู้หรือ ขาด เทคนิคการจัดกิจกรรมหรือไม่มี เวลาจัดกิจกรรม ประกอบกับมีจำนวนนักเรียนมากเกินไปด้วย แต่ก็ยังปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาหรือ เข้า เป็นสมาชิก เกี่ยวกับกิจกรรมทางศาสนา ต้องการไปทัศนศึกษาสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาและอยากให้พระภิกษุมาช่วยสอน

ด้านสื่อการเรียนการสอน พบว่าครูยังต้องการสื่อและอุปกรณ์การสอน เอกสาร หลักสูตร คู่มือครูมาใช้ประกอบการสอนมากที่สุด สำหรับแบบเรียนยังมีปัญหาด้านภาพประกอบ คำถามหรือแบบฝึกหัดและข้อ เสนอแนะ จึงควรปรับปรุงแบบเรียนให้ดีขึ้น นอกจากนี้ยังมีปัญหา ครูไม่ทราบแหล่งบริการ เกี่ยวกับหนังสือและอุปกรณ์การเรียนการสอน และใช้แบบเรียนของกรม วิชาการ

ด้านการวัดผลและประเมินผล พบว่ามีการวัดผลและประเมินผลท้ายชั่วโมงสอนทุกครั้ง โดยถือคะแนนสอบข้อ เขียนและความประพฤติ แต่ครูยังขาดความรู้ ความ เข้าใจ ตลอดจน เทคนิคการวัดผลและประเมินผล

จากงานวิจัยทั้งหมดนี้ ส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนและการสำรวจความคิดเห็น เกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการมุ่ง เน้นความสนใจในการจัดการเรียนการสอน จึงต้องการทราบปัญหาและข้อคิดเห็นต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยเกี่ยวกับความเชื่อในพระพุทธศาสนาบ้าง จึงเห็นได้ว่า ควรได้มีการส่งเสริม สนับสนุนให้ทำการวิจัยพระพุทธศาสนาในด้านอื่น ๆ ให้กว้างขวางกว่านี้